

257.369

GYO

257369

8

LUZSÉNSZKY ALFONZ

GYÓGYÁSZATI ÚTMUTATÓJA

BUDAPEST
AZ „ASTER“ KIADÁSA
III., NÁD-UTCA I.

Ára: 30 korona = 30 cent.

Szives figyelembe!

Ez a könyv (noha új címmel) harmincharmadik ezer példányban kerül a magyar közönség kezébe. Az a célunk ezzel a könyvvel, hogy mindenki megtanulja a gyógyítás tudományát. Kneipp, Bilz, Platen, Schroth, Rikli, Priessnitz példái bizonyítják, hogy nem orvosok is millió betegeket tudtak meggyógyítani. Mi is egy ilyen közhasznú intézményt tartunk fenn már 1912 óta. Mindenkinek, aki hozzánk fordul, díjtalanul adunk tanácsot, akár előszóval, akár írásban, bármiféle betegség gyógyításáról, sőt a gyógyszereket is elkészítetjük a patikában a betegeknek. Ezért az eljárásért sem pénzt, sem jutalmat nem fogadunk el, tehát a beteg megtakarítja a tetemes gyógyítási költségeket.

1918-ban adták ki báró Luzsénszkyék azt a recepturát, amely külföldi tudósok szakkönyvei alapján *valamennyi hatósos szert egyesítve* alkalmaz, a vért és a test nedveit gyógyítja és méregtartalmu szert nem tartalmaz. Ez a gyógymód valamennyi gyógymód előnyeit egyesíti s ezért mindennemű régi bajnál sok ezer esetben teljes sikerrel használtatott.

Az „ASTER“

havifolyóirat szerkesztősége.
Budapest, III., Nád-utca 1. sz.

GY

LUZSÉNSZKY ALFONZ

GYÓGYÁSZATI ÚTMUTATÓJA

BUDAPEST

AZ „ASTER“ KIADÁSA

III., NÁD-UTCA I.

~~Pat.~~
~~2996 s.~~

(R
2)

257369

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1922 év. 34 sz.

(R
1965)

Nyomatott Wodisner F. és Fiainál, Budapest.

T
(Tub
embe
den h
hető
vesze
fölvet
bacill
inkáb
főkén
válada
téren
nemk
füstös
Ezenl
szama
alkoh
vészt
lesztl
képer
nek f
megf

ban l
enyh
nek.
hült

Tüdővész, tüdőcsúcsurut, gümőkór, sorvadás.
(**Tuberculosis, phtisis pulmonum.**) A tüdővész az emberiségnek egyik legádázabb pusztítója. Minden hetedik halott a tuberkulózis áldozata. Értendő tehát az az általános harc, amelyet ezzel a veszedelmesen elterjedt bajjal szemben mindenütt fölvettek. A gümőkór fertőző betegség, vagyis bacillusok útján terjed el. Ezek a bacillusok leginkább a tüdőt támadják meg. A bacillusokat főként a tüdővész betegek köpetei és egyéb váladékai terjesztik, de nagy szerepe van ezen a téren a gümőkóros állatok tejének és húsának, nemkülönben az egészségtelen lakásoknak, a poros, füstös levegőnek és a silány táplálkozásnak is. Ezenkívül az idült légsőhurut, tifusz, kanyaró, számarhurut, cukorbetegség, influenza, szifilisz, alkoholizmus, terhesség is diszponálnak a tüdővészre és a már meglevő bajt veszedelmessé fejleszthetik. A gümőkóros szülők gyermekei kiváltképpen hajlamosak erre a bajra. A gümőkóros férjnek felesége gyakrabban megkapja a bajt, mint megfordítva.

A tüdővész legtöbb esetben a tüdőcsúcsokban kezdődik. A »tüdőcsúcsurut« elnevezés csak enyhe, udvarias megjelölése a kezdődő tüdővésznek. Kezdetben a beteg azt hiszi, hogy csak meghűlt : köhéssel, köp egy keveset, lankadt, étvágy-

talan, a gyomra rosszul emészt, a feje fáj. Olykor estefelé kisebb hőemelkedés (láz) is fordul elő. A beteg soványodik és külseje vérszegénységre, sápkórra emlékeztet. Nőknél a havivérzés rendetlensége is előfordul. A beteg tüdőcsúcs felett kifejezett tompulatot észlelhetünk s mély lélekzetvételnél vagy köhögés után szörtyögést hallunk, ami a tüdő elnyálkásodását jelenti. A kilégzés erősebb, érdes, nyújtott. A köpet nyákos-genyes, többször egy kis piros vércsík is vegyül bele. Ha a tüdővésztes köpetét górcsővön megvizsgáljuk, gümöbacillusokat találunk benne és ez döntő a diagnózisra nézve. A későbbi stádiumban minden ismertetőjel élesebben kifejlődik. A beteg tetemesen lesoványodik, sokat köhög és köp; a megtámadott tüdőcsúcs felett (a kulcsosont táján) a tompulat, a besüppedés láthatóbb lesz s a mellkasnak ez a beteg része a lélekzésnél hátramaradozik. A szörtyögő zörejek nagyok, gyakoriak, nedvesek, pattogók, olykor csengők. A köpet nyákos-genyes, gomolyos, rugalmas rostokat is tartalmaz. (Ezek a rugalmas rostok legtöbbször a széteső tüdőszövetből származnak, azonban egyéb roncsoló bajoknál, úgymint tüdőtályognál, fekélynél és szifilisznél is előfordulhatnak.) A vérköpés ebben a stádiumban is előfordulhat, de magában véve veszélyt nem jelent. A láz a gümős folyamat terjedésének a jele; tehát elmarad a láz, hogyha a baj megállapodik s emelkedik a láz, hogyha a baj gyorsan terjed; ezért a hevenyész szemcsés gümőkórnál folytonos láz van. A láz gyakran délután jön meg s éjjel

a beteg erősen izzad. A láz és az izzadás sorvasztólag hat a betegre. A beteg halavány lesz s az úgynevezett sorvadási rózsák ütnek ki az arcán ; a szemei fényesek, de beesettek, az érverése gyors, lélekezete nehéz, rövid ; lépcsőjárásnál elfullad, a mellében, hátában gyakran szúrást, nyomást érez, olykor székrekedése, máskor meghasmenése van. A tüdővészhez gyakran mellhártyagyulladás, továbbá az úgynevezett légmell (a levegőnek a mellüregben való felgyülemzése), nemkülönben a máj és lép keményítős elfajulása s nagyfokú vérszegénység is társulhat. Különösen veszélyes az úgynevezett sajtos tüdőgyulladás, amely nagyobbfokú vérköpéshez szokott csatlakozni. A végső stádiumban a beteg rohamosan fogy, igen sokat köhög és köp. A köpete gomolyos, súlyos, koppanó. A kulcsont tájéka erősen besüpped. A tüdő kopogtatása dobos hangot ad. Ha a láz állandó 40° C. marad, akkor a baj néhány hónap alatt halállal végződik. A lázak, étvágytalanság, hasmenés stb. végtére kimerítik a beteget, noha mindvégig bizakodik s a baját veszélytelennek tartja.

A tüdővész gyógyításáról már rengeteg sok könyvet írtak össze, holott mindazt, amit e veszedelmes baj ellen tenni tudunk, igen kevés szóval elmondhatjuk. Először is idézzük itten valamennyi belgyógyászati tankönyvnek azon egybehangzó kijelentését, miszerint »biztosan ható specifikus gyógyszer a gümőkór ellen nem ismeretes«. A tuberkulin »biztos« hatását már igen sokszor megcáfolták. A fahéjsavas befecsken-

dések eredménye szintén kétesnek bizonyult. A jódkészítmények pedig néha egyenesen veszélyesek. Nemkülönbén haszontalan a kámforos injekció is.

Itt adjuk a tuberkulózis valamennyi gyógyszerét.

1. *Kreozot-termékek* (a most használatban levő szerek mind ide tartoznak).

2. *Belégzőszerek*. A belégzést legegyszerűbben úgy végezzük, hogy fölforralunk 2 deci vizet, a forró vízbe becsöpöntünk 10 cseppet a belégzőszerekből s a forró vizet azonnal befödve egy tölcserrel, a felszálló gőzt beszívjuk. A belégzésnél ásványvizeket is használhatunk: mohai Ágnes, borszéki, Margit-forrás, málnási Mária és Sicilia, szlatvini Anna, krondorfi, selters stb. Napjában 3—4 belégzést végezhetünk. Vérköpés esetén ne használjunk belégzést.

3. *Köptetők*. Ha a váladék nehezen oldódik, akkor először próbáljuk meg a keresztkötést, (skót borogatás), ami abból áll, hogy egy hideg vízbe mártott és kifacsart törülközőt fektetünk a beteg mellére, hátára keresztben (mint a nadrágtartót vagy köténytartót) s ezt egy másik száraz törülközővel befödjük, aztán a beteget jól betakarjuk. Tüdővérzésre hajlamos betegeknek ne adjunk keresztkötést. A belsőleges szerek közül leghathatósabbak a *növényi főzetek*. Ha ellenben a köhögés száraz, kinzó, akkor legcélszerűbb, ha a beteg teljes akaratával visszatartja. Szoktassuk ahhoz a beteget, hogy például reggel, hosszabb időre köhögje ki magát és erősen beszél-

jük rá, hogy a köhögési ingert nyomja el. A fűszereket és a dohányzást ilyen esetben el kell tiltani. Ilyen száraz köhögésnél ajánlatos például 1%-os sósvíznek vagy porlasztott emsi víznek belégzése. Ha ez nem használ, akkor köhögéscsillapító szereket adunk.

4. *Erősítő, vérjavító, étvágycsináló* szerek. Ezeknek használata azért fontos, mert, ha sikerül a betegnek bőséges táplálkozás útján meghíznia, akkor már meg van mentve. Nem az a fontos, hogy mit eszik a beteg, ehetik akármit, csak az a fő, hogy jó étvággal egye s a gyomrát meg ne terhelje.

5. *Természetes kúrák.* A beteg naponta több órát töltsön a szabad levegőn, fekve vagy sétálva; de sok járkálással ne erőltesse meg magát. A szabadban vegyen hosszú lélekzetet az orrán keresztül, mialatt karjait a hátán kulcsolja össze. Ajánlatos a nyitott ablak mellett való alvás is. Ugy szintén hasznos a napkúra is, ami tulajdonképpen a napon való sütkérezésből áll; ilyenkor legalább a felső testről vessük le a ruhát, de a fejét és az arcot takarjuk be, nehogy napszúrást kapjunk. A vízkúrák közül a reggeli hideg ledörzsöléseket ajánlhatjuk, ha ezek nem gyöngítik a beteget. A test egyes részeit külön befödjük hideg vízbe mártott s kifacsart lepedővel s ezen keresztül végezzük a dörzsölést, ázután száraz lepedőt borítunk a testre s ezen keresztül dörzsöljük. Izzadásra hajlamos betegeknel a vízhez ugyanannyi borecetet, sósborszeszt vagy 1—2 gramm mentholt adunk.

Az egyes tüneteket a következőleg kezeljük :
Láz. Pihentetjük a beteget friss levegőn ; reggelenként, fölkelés előtt és esténként az ágyban végezzünk rajta hidegvizes ledörzsölést. (Ha a ledörzsölés bőrvörösséget idéz elő, akkor néhány napig elhagyjuk.) A láz csökkentésére megkísérelhetjük a keresztkötést is. Ha a vízkúra nem csökkentené a lázt, akkor adjunk *lázellenes szereket* és pedig a láz jelentkezése előtt vagy pedig háromszor napjában.

Éjjeli izzadások. Adjunk a betegre hűvösen tartott hálóinget, aludjék nyitott ablaknál és esténként mossuk le a testét borecetes, vagy sósborszeszes vagy mentholos vízzel. Az izzadó részek behintésére jó ez a keverék : Rp. : Mentholi 1.0, acidi salicylici 5.0, amyli tritici, talsi Veneti aa. 50.0 MDS. Hintőpor. Igen hatásos *belső szerek* is vannak.

Tüdővérzés, vérköpés. Fődolog a teljes nyugalom. A beteg feküdjék mozdulatlanul. Megtiltjuk néki a beszédet. A köhögési ingert megfelelő szerekkel csillapítjuk. *Vérzéscsillapító-szerek* szintén eredménnyel használhatók.

Mellkasi fájdalmak, szúrások. Priessnitz-borogatás és *bedörzsölőszerek*.

Lélekezési nehézségek, mellszorongás. Antaszmatikus szerek.

Hasmenés. Kakaó, csokoládé, vörösbor, áfonya ; meleg borogatások a gyomorra. Egyébként lásd a hasmenésről szóló fejezetet.

Gyomorpanaszok, savanyú felbőfégés. Rezolvens szerek,

Elesettség. Bor, konyak, pezsgő, forró kávé, tea; *kámfor, coffein.*

Légcsőhurut, hörgőhurut. (Bronchitis.) *Ismerető jelek.* Köhögés és köpet, amely hevenyes eseteknél nyákos, üvegszerű, tapadós, idült eseteknél nyákos-genyes, de száraz köhögés is fordulhat elő. Gyakori tünet a mellkasi fájdalom. Némi beteg lesoványodik, munkaképtelen lesz. Bővebb, genyes váladék a lélekzésnél szörtyögő hangot ad. — Hogyha a hevenyes hurut a finomabb légcsővekre is átesap, akkor a váladék felhalmozódása folytán fulladozás állhat be; a mellkas erősen kitágul, a beteg különben halvány, elkékül, szaporán lélekzik s érverése a 140-et is meghaladja. Idővel a kisebb hörgők kitágulnak (ektasia) a váladékok pangása folytán s a genyes váladék büzt áraszt (bronchitis putrida) s a beteg reggelenkint nagy mennyiségben köp ki réteges váladékokot.

Prognózis. A hevenyes légcsőhurut — noha legtöbbször nem is igényel kezelést — kellő kezelés után mindig elmulik. Ha azonban idültté válik a baj, akkor tüdőtágulást s a szív jobbkamrájának kitágulását okozhatja, asztmás rohamokat idézhet elő; ezenkívül gyermekeknél a váladék a finomabb tüdőcsővecskéket is betömheti, öregeknél pedig szívgyengeséget okozhat, továbbá púposoknál, szív Bajosoknál, tüdőbetegknél szintén komoly következményekkel járhat; a tüdőbeli vérkör pangása folytán ugyanis szív- elégtelenség, vizenyők, elkékülés, májvérmesedés, vesepangás állhat be, halálos kimenetellel is.

Gyógyítás. Hevenyés légsőhurutnál, hogyha a beteg lázas, maradjon ágyban, egyenletes melegben. Rakjunk a mellére, hátára, hasára két-óránként nedves meleg borogatásokat, adjunk neki meleg begöngyöléseket vagy meleg fürdőkét s izzasztó italokat : meleg limonádét, tejet, oroszteát, hársfa- vagy bodzavirágteát. Gyermeknek, ha elesettséget fenyeget, mustáros fürdők ajánlatosak. Nappal ne csillapítsuk a köhögést, hacsak nem nagyon kínzó, hanem inkább köptetőszereket adjunk.

A szoba levegőjét tartsuk nedvesen ; finoman porlasztott bikszádi, málnási, lipiki vagy emsi víz enyhíti a köhögési ingert és a váladék oldódását előmozdítja. A könnyű székelésre gondot fordítsunk.

Idült eseteknél az alapbántalmat képező szív- vagy vesebaj kezelendő elsősorban. Fontos dolog a jó, tiszta levegő, nyáron a bőrnek edzése hideg lemosásokkal, télen pedig a meghűlés ellen való védekezés meleg alsóruhákkal. A dohányzás ártalmas, az alkohol élvezete is korlátozandó, de idősebb betegeknek az óborok ajánlatosak.

Gyógyítás. Keresztkötések, mint a tüdőbajnál. Gyógyszerek : *belégzőszerek, köptetők*, esetleg *köhögéscsillapítók*. (Nappal, ha csak lehet, ne csillapítsuk a köhögést, hogy a váladék kitisztuljon.) — Fenyegető szívgyöngeségnél, a kisvérkör betelődése esetén, általában szív- vagy bajosoknál, pangásos állapotoknál digitalis, theobromin, coffein.

Hörgögöres. (Asthma bronchiale.) Az asztma a lélekzésnek rohamszerű, görcsös megrövidü-

lése, amely esetleg órákig is eltart s azután normális lélekzés következik. Az asztmaroham hirtelen lepi meg a beteget; csakhamar fuldoklani kezd, göresöt érez a torkában, az arca elkékül, eltorzul, a melle kiduzzad, a kilégzésnél füttyülő hangok hallhatók s a roham vége felé dugóhúzóforma, fonálszerű köpet ürül ki. — Az asztmából néha tüdőtágulás fejlődik ki, máskülönben az életre nem veszélyes.

Ne tévesszük össze a légső asztmáját a szív-asztmával, amely szintén fuldoklási rohamokkal jár, de a fent leírt jellegzetes köpet hiányzik. Az idült légsőhurutot is gyakran asztmának nézik.

Az asztma keletkezéséről és okairól igen sok elméletet állítottak fel, amelyek azonban mind fegőlebb a valószínűség mértékét ütik meg. Migraine, epilepszia, hiszteria, sömörök, visketegegek, köszvényes bajok nagyban diszponálnak az asztmára és sok családban ki lehet mutatni az asztma átöröklését is.

Gyógyítás. Az asztmaroham jelentkezésekor tüstént vigyük a beteget friss levegőre, szedjük le róla a szorító ruhadarabokat, kezeit, lábait dugjuk forró vízbe, vagy tegyük a mellére, karjaira, lábászáira mustárpapírt vagy dörzsöljük be mustárszesszel s adjunk neki forró kávé t esetleg beöntést.

Gyógyszerek. Roham esetén minden narkotikus vagy antispasmodikus szer könnyítőleg hat. Szintúgy hatásos megfelelő szereket szagoltatni. Rohamentes időkben a belégzőszerek, köpte tők és kal. jodatum használandók.

A mértékkel alkalmazott hideg lemosások is elősegítik a gyógyulást. Általában óvakodnia kell az asztmás betegnek a meghűléstől, izgalmaktól, túlfűszerezett ételektől, szeszesitaloktól, dohányzástól, sok húsevéstől; használjon napfürdőt, izzasztókúrát, elektromos fényfürdőt s ne tartózkodjék poros, füstös, levegőben. A levegőváltozás is sok esetben gyógyítja a bajt. Szintúgy előnyös a szabadlevegőn hátrakulcsolt kezekkel mély lélekzeteket venni.

Az asztmát gyakran orrpolyp, orrszűkület okozza. Először tehát ezeket a bajokat kell felkutatnunk és kezeltetnünk.

Tüdőtágulás. (Emphysema, volumen pulmonum auctum.) *Ismertetőjelek* : rövid lélekzetek, fulladozás, legtöbbször köhögés és köpet. A mellkas hordóalakú, a vivőerek duzzadtak rajta. Kopogtatáskor zengő (»skatulya«)-hangot hallunk. A lélekezés gyöngye, gyakran száraz szörtyögés hallható.

Gyógyítás. Roham esetén úgy járunk el, mint az asztmánál. Egyébként ugyancsak *belégző- és köptetőszerek*, esetleg *köhögéscsillapítók, hashajtók, erősítők*. Komprimált levegő belégzése az erre szolgáló készülékekkel. Fenyvesi levegő. Dohányzás eltiltandó.

Száraz mellhártyagyulladás. (Pleuritis sicca.) A dörzsöléshez hasonló zörejek a ki- és belégzésnél tisztán hallhatók, olykor tapintás útján érezhetők is. A mellhártya duzzadt. Mellkasi fájdalom és láz is lehet.

Gyógyítás. A fájdalmak ellen hideg boroga-

tások. Köpölyözés, piócák. *Bedörzsolószerek. Iz-*
zasztók. Köhögés csillapítók. Egyébként ágyban-
fekvés. A hevenyés tünetek elmúltával a beteg
feküdjék az egészséges oldalára s így vegyen
mély lélekzeteket.

**Izzadmányos mellhártyagyulladás. (Pleuritis
exsudativa.)** Vagy hirtelen kezdődik rázóhideg-
gel és oldalszúrással, vagy pedig oldalfájással és
kisfokú fulladozással. Rendetlenül ingadozó láz
kíséri.

Gyógyítás. Ugyanúgy, mint a száraz mell-
hártyagyulladásnál. Idült eseteknél azonkívül
vizelethajtók, hashajtók, szívgyöngöseségnél kar-
diacumok. Genyes és savós izzadmányok le-
csapolhatók.

Szamárhurut. (Pertussis.) Jellemzi a gyors
egymásutánban való görcsös, szakgatott köhö-
gés, amelyet mély, sóhajszerű, sivító belégzések
szakítanak félbe. A beteg a köhögésbe belekékül,
nyaki erei megduzzadnak, szemei kidüllednek,
sőt orr- és szájevzés, dobhártyarepedés, tüdő-
vérzés is fordulhat elő. Az ilyen rohamok gyak-
ran hányással végződnek. A köpet bőséges, üveg-
szerű, nyákos. A nyelvfeken kis szürke fekély
képződik. A láz más bajok komplikálódását je-
lenti, amelyek kivált meghülés folytán állhat-
nak be.

Gyógyítás. Ha a beteg nem lázas és egyéb
baj nem komplikálódott, akkor fenn is járhat,
de különítsük el és tartsuk folytonosan szellőző
szobában. Fehérneműt más ne használja. Köhö-
gési roham után adjunk neki egy korty vizet,

kenegessük a hátát, vállát, tarkóját, gyomrát, csípőjét. Nappalra adjunk neki *köptetőszereket*, éjjelre *köhögéscsillapítókat*, *izzasztókat*.

Tüdővizenyő, gégevizenyő. (Oedema pulmonum, glottidis.) Fulladozás, elkékülés, elhalványulás, szomjúság. Bő, habzó, olykor véres (tüdőgyulladásnál szilvalészerű) köpet. — Mustárpapír a mellre, piócák a nyakra és mielőbbi orvosi segítség.

Tüdűszök. (Gangraena pulmonum.) Bűzös, barnás vagy zöldesszürke köpet, rothadó gombolyokkal és tüdőfoszlányokkal. Magas láz, rázóhideg, erőhianyatlás, szörtyögő zörejek. Gyors orvosi beavatkozás szükséges.

Tüdőtályog. (Abscessus pulmonum.) Sötét-sárga, esetleg émelygős szagú köpet, genyes és rugalmas rostokkal. Ingadozó láz. Gyors orvosi beavatkozás szükséges.

Tüdődaganat, tüdőrák. (Tumor, carcinoma pulmonum.) A mellkas felületes vívőerei duzzadtak. A köpet málnalészerű vagy véres. Ráknál általános sínlődés. Sebészi beavatkozás néha segít.

Gégehurut. (Laryngitis.) Rekedtség, torokfájás, nyelési nehézségek, kaparás, nyomás érzete a torokban, nyáladzás, köhögési inger, kevés nyákos-genyes köpet néha egy csöpp vérrrel. (Gyermekeknél rendetlenül ingadozó láz, nehéz lélekzés, érdes, visító köhögés.)

Gyógyítás. Nyakborogatások, *belégzőszerek*, *köptetőszerek*. Dohányzás, sok beszéd, poros levegő ártalmas. Székrekedés megszüntetendő.

Gégegümőkór. (Tuberculosis laryngis.) Rekedtség vagy hangtalanság, nyelési nehézségek, fülekig sugárzó fájdalmak. Zöldessárga, nyákos vagy genyes köpet.

Gargalizálás összehúzó szerekkel vagy sebészi kezelés.

Gégedaganat, gégerák. (Tumor, carcinoma laryngis.) Rekedtség, nyelési nehézségek, fájdalmak, fulladozás. A rákos daganat el is fekélyesedhetik. Gyógyítása sebészi úton történik.

Orrhurut, idült nátha, orrbüz. (Rhinitis, coryca, ozaena.) Gyógyítás. Izzasztószerek, perme-tezés, összehúzószerek fölszívása, polypok eltávolítása sebészi úton. Villanyos kezelés.

Szájgyulladás. (Stomatitis.) Foghús, nyelv és a száj nyálkahártyája duzzadt, piros, esetleg fekélyes. Gyomorhaj kezelendő. Szájöblítés fertőtlenítő és összehúzó szerekkel.

Mandulagyulladás. (Tonsillitis catarrhalis, angina follicularis.) A mandulák, a garat és a lágy szájpadlás duzzadt, piros, gyakran fehér lepedéssel van fedve, ami vérzés nélkül leválasztható. Az állalatti mirigyek dűzzadtak. Láz hideg borzongással, esetleg napokon át. Vesegyulladás is fejlődhetik belőle.

Nyakborogatás, gargarizálás nyers timsó, kálium chloricum, kal. hypermanganicum vagy hydrogenium hyperoxydatum 2–3%-os oldattal!

Hevenyész gyomorhurut. (Gastritis acuta.) Tünetek: émelygés, böfögés, hányás, főfájás, láz, hasmenés (ha a belekre is átcsap a hurut). A

nyelv bevont, a gyomortáj nyomásra érzékeny.

A gyógyítás koplaltatással kezdődik. Szomjúság ellen orosztea vagy egy csöpp jég nyelése. Fájdalmak ellen meleg borogatás a gyomorra, esetleg a gyomor szoros átkötése. Gyomorégés ellen szódabikarbóna, hányásinger ellen jégbe-hűtött limonádé. Székrekedés azonnal megszüntetendő. — Mérgezés okozta gyomorhurtnál mielőbbi orvosi segítség. Alkoholmérgezésnél meleg begöngyölés, esetleg mesterséges légzés.

Üdült gyomorhurut. (Gastritis chronica.) *Tünetek*: Emésztetlenség, étvágytalanság (amely farkasétvágygyal váltakozik), székrekedés, felbőgés, gyomorégés, kellemetlen, pépes szájíz, émelygés, savanyú és pikáns ételek kívánása, lesóványodás, fejfájás, bevont nyelv, érzékenység a gyomortájon.

A gyógyvitást diatával kezdjük. Könnyű ételeket adunk, gyakori, kisebb étkezésekkel. Nőknek eltiltjuk a fűzőviselést. *Gyógyszerek*: *sósav, amarumok, rezolvensek, laxatívák*. A gyomorhurut a legkönnyebben gyógyítható bajok közé tartozik.

Gyomortágulás. (Dilatatio ventriculi, gastrectasia.) Nagymennyiségű hányadék, loccsanás-szerű felbőgések, a gyomortájon jobboldalfelé tartó mozgások. A gyomor a köldök alá lenyúlik. Rendetlen székletét. Kevés vizelet. Bőrszárazság. Lesóványodás. Fejfájás, gyomorégés, szomjúság, nehéz lélekzés, nyomás érzése a gyomortájon, messze kisugárzó fájdalmak. A nyelv

enyhe eseteknél szürke és nedves, súlyos eseteknél piros és száraz.

Gyógyítás. Az előidéző ok (gyomoronyító szükkülete, zsongtalanság, neuraszténia, iszákosság) kezelendő. Enyhébb eseteknél könnyű diaeta elegendő: kisebb étkezések, kevés folyadék, vegyes koszt, kevés fűszer. Sör és szénsavas italok ártalmatlanok. Étkezés után pihenés. Vízkúra. Apró jégdarabok nyelése. Súlyosabb eseteknél gyomormosások. Ruganyos háskötő viselése. Gyomormasszázs. Egyebeket lásd az idült gyomorhurutnál.

Idegés emésztetlenség. (Dyspepsia nervosa.)

Objektív tünetek ritkán észlelhetők, inkább a neuraszténia dominál. Egyébként az idült gyomorhurut tüneteivel találkozunk.

Kezelendő a fennálló neuraszténia vagy vérfogatkozás, gümőkór, gyomorhurut, nemi betegség.

Gyomorsúlyedés. (Gastroptosis.) Jellemzik: étvágytalanság, loccsanásszerű bölgések, székrekedés, főfájás, kábultság, háskorgás.

Nőknél a fűzőviselés eltiltandó. Gyomormasszázs, bő táplálás, a has villanyozása, háskötő viselése, esetleg gyomormosás.

Gyomorfekély. (Ulcus ventriculi.) Három kardinalis tünete van: gyomorfájás, hányás, gyomorvérzés. Igen heves gyomortáji fájdalmak étkezés után 2–3 órára, amelyek enyhülnek, ha a beteg baloldalára fekszik. Hányás evés után 1–3 órára az esetek legtöbbszörében előfordul. Gyomorvérzés (vérhányás) az eseteknek körülbelül

felénél hiányzik. (A gyomorvégi bél fekélyénél nincs vérhányás.) A kihányt vér sötétvörös. Szurokszerű, véres székletét. Gyakoribb a kerek, átfúró fekély, amely halálos kimenetelű is lehet.

Gyógyítás. Teljes nyugalom. Táplálás kizárólag csórékkal. **Vérzéscsillapítók.** **Fájdalomcsillapítók.** Meleg beöntések. Szomjúság ellen jégdarabkák nyelése. Jeges borogatás a gyomorra. Ájulásnál az arc feckendezése hideg vízzel, a test dörzsölése aetherrel. Elvérzés ellen konyhasós injekció. Hányásinger ellen morphiumpinjekció. Felfuvódás ellen szélhajtók. Később tejkúra, folyékony ételek. Ártalmas a fekete kenyér, hüvelyes főzelékek, nyers nyümölcs, saláta, káposzta, uborka, libasült, disznóhús, savanyú és fűszeres ételek, szeszesitalok. Gyakran az egyszerű gyomrhurutot is gyomorfekélynek nézik. Enyhébb, kezdődő gyomorfekélynél elegendő megfelelő összehúzó-hegesztő szer használata.

Gyomorrák. (Carcinoma ventriculi.) Nagyfokú emésztetlenséggel, evési undorral, gyomorfájással kezdődik. Rendesen daganat a gyomortájón. Kávéaljához hasonló hányás. Sínlődés. 2—3 év alatt halálos kimenetel.

Ha a sebészi műtét kivihetetlen, akkor erősítőszerek, rezolvensek, hányáscsillapítók, fájdalomcsillapítók, szélhajtók, meleg borogatás; diaeta lágy, vegyes, pépes ételekből, gyomormosások.

Székrekedés. (Obstipatio habitualis.) Vérszegénység, sápkór, hájkór, máj, gyomor-, bél-, ideg- és gerincagybajok, végbélrák, méhferdülés, idült

hashártyagyulladás, idült bélhurut stb. mint előidéző okok kezelendő. Egyébként legfontosabb a székelés idejének naponkinti pontos megtartása. Vízivás éhgyomorral. Masszázs. Villanyozás. Bőr-ápolás vízkúrákkal. Beöntések: langyosvíz ecettel vagy szappannal, konyhasóval, glaubersóval, ricinusolajjal, táblaolajjal. Könnyű ételek, kevesebb hús, sok vízivás. Hashajtók gyanánt sokféle szer keverékét használjuk, különben a gyomor idővel megszokja. Bélgörcsöknél ne használjunk hashajtót.

Hasmenés. (Diarrhoe.) Lázzal járó hasmenés híg székletéttel komoly baj bevezetője lehet. Egyébként gyomorhurut, bélhurut, meghűlés, ijedség, tifusz, gümőkór, bélfekély, influenza, kanyaró, vérhas, kolera stb. okozhat hasmenést.

Gyógyítás. Székelés után hideg beöntés, esetleg keményítővel, meleg borogatás a hasra. Bőjtölés. Bűzös, sötétbarna hasmenéseknél a fehérjetartalmú ételek (lásd a vérfogytkozásnál) korlátozandók. Csokoládé, birsalma, naspolya, áfonya, vörösbör, tojás ajánlatosak. Cukor helyett saccharint. Belsőleg az összehúzószerek.

Hevenyész bélhurut. (Enteritis acuta, catarrhus intestini.) Hirtelen keletkező, gyakran ismétlődő hasmenések, rendszeren kólikával. Gyakran hányás. Híg székletét, a végbél hurutjánál esetleg vérrel. Néha láz. Elgyöngülés. A vastagbél hurutjánál fájdalmak a végbélben hascsikarással, a végbél hurutjánál pedig a csípőcsontban végbélgörcsel.

Gyógyítás. Teljes nyugalom. Meleg borogatások. Keményítőszerek beöntések. (Esetleg előbb a

van, idült hashártyagyulladásnál pedig rák vagy tuberkulózis. — A kezelés az alapbántalom szerint változik.

Hashártyagyulladás. (Peritonitis.) Nagy felfúvódás; feszült has, epés hányás, csuklás, hastáji fájdalom, beesett arc, kicsiny és gyors érlökés, felületes és szapora lélekzés, teljes székrekedés, fájdalmas vizelés.

Idült hashártyagyulladásnál a rákos sínlődéssel, illetőleg a tuberkulózis tüneteivel találkozunk.

Teljes nyugalom, folyékony táplálékok, jeges borogatás az altestre, piócák a fájdalmas helyekre, lázcsillapítók. Elesettségnél bor, konyak, pezsgő, forró kávé, tea. Szomjúság és csuklás ellen jégdarabkák nyelése. Terpentines, aetheres borogatás a hasra. Tápláló csőrék. Egyébként gyors orvosi segítség szükséges.

Idült hashártyagyulladásnál jó táplálás, *erősítőszer*ek, *szürkekenőcs*, kaliszappan, Credé-kenőcs és az alapbetegség kezelése, meleg borogatások, sósfürdők.

Vakbélgyulladás. (Skolekoiditis, typhlitis, perityphlitis) (konyhalatinsággal: appendicitis). Az egész hasra kisugárzó heves fájdalmak. A bőr igen érzékeny a vakbél tájon. A hasizmok összehúzódása a vakbél tájon. Hányás, székrekedés, láz, gyorsérverés.

Ha a láz eléri a 39° C-t, vagy az érverés a 100-at, vagy pedig elesettség mutatkozik, akkor sürgős szükség van a műtetre. Egyébként teljes nyugalom, eleintén tökéletes koplalás, azután

egy kevés tej. Szomjúság és csuklás ellen jégdarabkák nyelése, a fájdalom ellen meleg, alkoholos borogatások, erős egyéneknél piócák, székrekedés ellen beöntések. Főtt gyümölcs, szilvalé, bőséges vízivás.

Sárgaság. (Ikterus.) Az epeutak hurutjánál a sárgaság könnyebb alakjával (ikterus simplex) találkozunk. Először a szemfehérjén, azután az egész bőrön jelentkezik. Vizelet barna, székletét legtöbbször szürkésfehér, a máj dagadt, az epehólyag kitapintható. Bágyadtság, főfájás, bőrvizketés, lassú érlokés. Lefolyás 3—5 hét. — A súlyos sárgaságnál (i. gravis) lesoványodás, gyakran láz, öntudatzavarok, heves májtáji fájdalmak fordulnak elő.

Gyomorhurut, epekövek, májtályog, májféreg, májrák, májsorvadás, májzsugorodás gyógyítandó. Láznál ágybanfekvés, könnyű diaeta, a fájdalmak ellen meleg borogatások. Nagy bélbeöntések hideg vízzel. *Hashajtók, vizelethajtók, bélfertőtlenítők, rezolvensek, erősítőszerek.* Viszketés ellen ecetes, citromos, mentholos lemosások, hosszas meleg fürdők. Bő vízivás. Zsiros ételek mellőzendők.

Epekőkölika. (Cholelithiasis.) Heves májtáji fájdalmak, gyakran sárgaság, hányás, láz, rázóhideg. A székletétben epekövek.

Fájdalomesillapítók, hashajtók, könnyű koszt. *Epekőhajtószerek.* Olajivás. Egyebeket lásd a sárgaságnál.

Hevenyész sárga májsorvadás. (Atrophia hepatis acuta flava.) Öntudatzavarok, mély kábult-

ság (kóma), hirtelen támadó sárgaság, görcsök, vérzések, heves májtáji fájdalom, a máj rohamos kisebbedése s a lép megnagyobbodása és a hőmérsék gyors esése. 8—14 nap múlva halálos kimenetel.

Hashajtók, vizelethajtók, bélfertőtlenítők, rezolvensek, beöntések, konyhasós injekciók, hideg borogatások a fejre, sok vízivás. Hányásinger ellen jégdarabkák nyelése, gyomormosás. Vérzések ellen hideg borogatások, tamponálások, összehúzószerek. Szívgyengeség ellen kardiacumok.

Májsugorodás. (Kirrhis hepatitis.) Kétféle alakja van. A túltengéses alaknál -(kirrhis hypertrophica) jelentékeny, egyenletes májdaganat, sárgaság, ingadozó láz, lépdaganat, vérzési hajlamosság, ritkán hasvízkór. Néha 15 évig is eltart. A sorvadásos alaknál (k. atrophica) hasvízkór, a hasfal vivőereinek duzzadása, nagy lépdaganat, lassú sínlődés, gyomor- és bélhurut, néha vérzésekkel.

Lues, malária, tuberkulózis hashártyagyulladás, szívbaj, iszákosság gyógyítandó. Könnyű húsmentes diaeta, tejkúra. *Hashajtók, vizelethajtók, izasztók, rezolvensek, jodkalium, kalomel.*

Májtályog. (Abscessus hepatitis.) Sárgaság, rázó hideg, láz, májtáji fájdalmak egészen a jobbállig, lesóványodás, esetleg májduzzanat.

Nyugalom, könnyű diaeta, hideg borogatások, mustárlap, piócák, vagy sebészi kimetszés.

Májrák. (Carcinoma hepatitis.) Sínlődés, sárgaság, nagyfokú májdaganat. Néhány nap alatt halálos kimenetel. Kezelése sebészi.

Vérpangásos máj. (Kirrrosis kardialis.) Egyenletes májdaganat, fulladozások, elkékülések, vízkóros tünetek, gyakran sárgaság. — Kezelését lásd a szív bajnál, illetőleg tüdővésznel.

Keményítő máj. Kemény májdaganat, sínlődés, szintén kemény lépdaganat, hasmenés. — Kezelendő az előidéző lues, tuberkulózis, geny nyedés stb.

A lép (splen, lien) megnagyobbodása fontos tünet a hastífusznál, váltóláznál, tüdőgyulladásnál, genyvérűségnél, fehérvérűségnél, májbajoknál, a lép véres eltömődésénél (infarctus haemorrhagicus) stb. — Mindig az illető alapbetegség kezelendő.

Hasnyálmirigygyulladás. (Pankreatitis.) Vérzések, geny nedések, elhalások, heves fájdalmak, hányás, ájulások. Mielőbbi sebészi beavatkozás szükséges.

Vesegyulladás. (Nephritis, morbus Brightii.) Vesegyulladásoknál fehérjét találunk a vizeletben, súlyosabb, idült eseteknél vízkóros duzzanatok is, amik a lábakon kezdődnek. Egyéb különleges tünetek: *hevenyész vértömüléssel alaknál* (nephritis acuta haemorrhagica) bőrvizenyő, főleg az arcon. Véres, kevés vizelet. Húgyvérűségi tünetek (főfájás, hányás, mély álom, görcsök) is előfordulhatnak. *Viszketések, kiütések, idegzésbák, vakság, sükettség, hörgőhurut, tüdőgyulladás* szintén. *Az idült gyurmás alaknál* (n. chronica parenchimatosa) rendszeren nagyobbfokú vízkór, kevés vizelet zsírszemcsés üledékkel. Sápadság, étvágytalanság, fejfájások, 1—2 év alatt halálos

kimenetel. Az *idült szövetközi vesegyulladásnál* vagy *zsugorodó vesénél* (n. chron. interstitialis) zöldessárga bő vizelet, kevés vagy semmi üledékkel, szívtágulás, feszes érlökés, ideghártyagyulladás, fejfájás, kimerültség, ágybavizelés. Vízkór nincs. Néha évtizedekig eltart, néha pedig húgyvérüségi roham, megvakulás, agyvérzés, szív- elgyöngülés áll be. *Pangásos vesénél* vízkór, főleg a lábakon, elkékülések, fulladozások, vérszegénység, kevés és sötét vizelet, üledékkel. Szívgyöngegség. *Keményítő elfajulásnál* a tünetek a gyurmás alakéihoz hasonlóak. Lép- és májduzzanat, sok hasmenés.

Gyógyítás. Hevenyés eseteknél maradjon ágyban addig a beteg, amíg a vizeletből a fehérje eltűnik. Csak tejet, zsemlyét, hamislevest s egy kevés húst egyék. Később vegyes koszt (tej, rizs, főzelék, karfiol, főtt gyümölcs, fiatal hús, édes tészta, saláta) s általában szénhidrátos ételek (lásd a cukorbetegségnél). Idült eseteknél só-tartalmú ételek mellőzendők. Alkohol, dohány, fűszerek, füstölthús, vadhús, tengeri halak ártalmasak. Amíg vizeletvisszatartást nem tapasztalunk, itassuk bőven a beteget vízzel, tejjel, ásványvízzel, limonádéval: vízkóros jelenségek-nél azonban megszorítjuk a folyadéktölvételt és *vizelethajtó* szereket (valamennyi csőporthóból!) adunk, valamint *izzasztókat* is, ha a szív egészséges. *Hashajtók* is ajánlatosak.

A vesebajnál is (ép úgy, mint a szívbajnál) kompenzációs és inkompenzációs időszakot különböztetünk meg. A kompenzációs időszakban

nincs orvosságra szükség, csupán mértékletes, nyugodt életmód, hetenként 2—3 langyos fürdő s a meghűléstől, megerőltetéstől, izgalmaktól való óvakodás szükséges. Az inkompenzáció három főtünete: a szívélegtelenség, húgyvérűség, vízkór. A szívélegtelenségről a szívbajnál szólunk. Húgyvérűségi tüneteknél gyors orvosi segítség s addig is a fent elsorolt gyógyszereket adjuk; szívgyöngülésnél bor, konyak, pezsgő, forró kávé, tea; hányásinger ellen jégdarabkák nyelése. Hideg borogatás a fejre, vízivás, hideg lemosás. Fejfájás ellen mustáros lábfürdők. Bőrviszketés ellen lásd a sárgaságnál.

A vese véres betömülése. (Infaretus haemorrhagicus renis.) Véres vizelet, vesetáji fájdalmak, kis láz, rázóhideg.

Szívbaj stb. gyógyítandó. Ágvbanfekvés, diaeta. Hideg borogatások. *Vérzéscsillapítók.*

Vesemedencegyulladás. (Pyelitis.) Féloldali vesetáji fájdalmak. Zavaros, véres vizelet. Ingadozó láz, rázóhideg.

Kezdetben hideg, később meleg borogatások, meleg fürdők. Fűszeres ételek, szeszes italok tilosak. Tej, ásványvizek, bőséges vízivás, gyümöcslé, vegyes táplálék. Láznál ágybanfekvés. Székrendezés. *Vizelethajtók. húgyfertőtlenítők.*

Vese-és vesemedencegyulladás. (Pyelonephritis-nephritis suppurativa.) Rendetlenül ingadozó láz, rázóhideg, genyes vizelet, gyakran vérrel, erős vesetáji fájdalmak.

Vesetuberkulózis stb. gyógyítandó. Egyebet lásd az előbbi pontban.

Vesedaganat. (Tumor renis.) Véres vizelet, vesetáji fájdalmak, kitapintható duzzanat.

Enyhe daganat magától eln úlik, illetőleg a vesegyulladás gyógyításával közvetve gyógyul. Különbben sebészi kezelés.

Veserák. (Carcinoma renis.) Egyenetlen, hullámzó, kemény daganat. Sínlődés, rosszullétek, vesetáji és lágyéki fájdalmak, véres vizelet alvaddékkal, foszlányokkal, derékfájás, végtagok bénulása, vízkór. Kezelése sebészi.

Vándorlóvese. (Ren mobilis, migrans.) Tapintás útján megállapíthatjuk, hogy a vese a has alsó részében mozog. Kólikás fájdalmak, húzás, nyomás, szúrás, nehézség érzete a hasban. Neuraszténiás tünetek, lesóványodás, hányás, rosszullét, fázás.

Fűzöt, szorító ruhát ne viseljen a beteg, hanem haskötőt. Fájdalmaknál ágybanfekvés, meleg borogatások. Hízalókúra. Székrendezés. Thure-Brandt-masszázs. Veserögzítés.

Kőképződés a húgyszervekben. Vesekőbetegségnél (nephrolithiasis) vesetáji fájdalmak, gyakran vesekólikák, néha véres vizelet, esetleg vizeletrekedés. A vizelet salakos. Hólyagfövenynél véres vizelet, vizelési zavarok, kisugárzó fájdalmak, végbélgörcsök, esetleg vizeletrekedés. — A kezelést lásd a vesemedencegyulladásnál. Köszvény gyógyítandó.

Hólyaghurut. (Kystitis.) Gyakori fájdalmas vizelési inger, zavaros, megtört vizelet, genysectekkel. Hevenyész hurutnál kevés, zavaros, véres vizelet görcsökkel.

Kankó, húgyesőszerűület, monytötültengés, hólyaghűdés, gűnőkór gyógyítandó. Láznál ágybanfekvés. Tejdiaeta ; fűszerek, szeszesitalok mel-
lőzendők. Székrendezés. Vizelesi ingernél meleg borogatás a hólyagtájra, meleg ülőfürdők, hólyagűzölés kamillateával, esetleg katheterezés. (Kankós eseteknél a befecskendezés szűneteljen.)
Hűgyfertűtlenítők, hársfa, bodza-, orosztea, fáj-
dalmaknál csillapítoszerek, piócák a gáttájra. Idűlt eseteknél hólyagűblítés *fertűtlenítű- és ősz-
szehűzű szerekkel*.

Ágybavizelés. (Enuresis nocturna.) Kezelendű a vertyogatkozás, idegesség, hólyaghurut, őnfertűzés, fitymaszűkűlet, bűlféregbántalom. Sok mozgás a szabadban, könnyű, ingertelen koszt, korai, szűkűs vacsora, hűvűs, nem puha fekvűhely, a lábak és medence felpolcolásával, könnyű takarű, hideg lemosások és ülűfürdűk, gyakori vizelesi ingernél meleg ülűfürdűk. Villanyozás. Thure-Brandt-masszázis. *Erűsűtű és stypticus szerek*.

Szűvbaj. (Vitium cordis.) Ezen elnevez ésalatt a fizikai elvűltozással járű szűvbántalmakat kell érteni. Ezek a fizikai elvűltozások az űtűőrtorkolat szűkűlésébűl (stenosis) és a zárűbillentyű ősszezsugorodásából, elűgtelenségébűl (insufficiencia) állnak. Ezeket a fizikai elvűltozásokat vagy a szűvre hárulű nagy munka (izgalmak, megerűltetésék), vagy pedig mérgek behatása (csűz, diphtheria, orbűnc, vűrheny, tifusz, himlű, kanyarű, vűltűláz, alkoholizmus, nikotinizmus stb.) okozza. A szervi szűvbaj jellegzetes tűnetei :

rendellenes zörejek a szívtájon, szívdobogás, mell-szorongás, fulladozás, elkékülés, vizenyős duzzanatok, szívtágulás.

A szívbajoknál megkülönböztetjük a kiegyenlítődés (*compensatio*) és a zavarok (*incompensatio*) időszakát. A *compensatio* abban áll, hogy a szív fokozott munkájával a vért, ha az értorkolat megszűkülése (*stenosis*) áll fenn, át-hajtja azon a szűkületen, ha pedig billentyűelégtelesség (*insufficiencia*) áll fenn, akkor a visszatódult vért a legközelebbi kamraösszehúzódnál megint átlöki. A *compensatio* időszakában a beteg nem érez fájdalmat. Ha azonban a szív ezt a reá háramló munkát teljesíteni nem bírja (vagyis *incompensált* a működése), akkor az érlökés gyors és rendetlen lesz, a vizelet pangásnak indul, megkevesbedik, fajsúlya emelkedik, színe sötét lesz, sok húgysavas üledék, vérsejt és fehérje lesz benne, továbbá fulladozás és elkékülés támad és a vízkór tünetei jelentkeznek, amik rendszeren a bokákon kezdődnek. (Eleintén csak este, később napközben is.)

A szívnek minden izomrésze, ha hosszabb időn át erőltetett munkát teljesít, *túltengésnek* indul. Vagyis, amennyiben a nagyobb vértömegek továbbbítása fokozott működést igényel, az illető szívész, amelynek izmai nem húzódnak kellőképen össze, veszít a tonusából és a heteken át végzett rendkívüli munkájában megnagyobbodik s a megfelelő szívüreg *kitágul*. (Szívtágulás, *hypertrophia*, *dilatatio cordis*.) Ennek a pangásos tágulásnak létrejöttét az mozdítja elő, hogy a

gyöngébb szívészlet nem löki ki a beléáramló egész vérmennyiséget. A balszívkamra funkciójának csökkenése esetén az ütőerek üresekké válnak, a tüdő túltelik vérrel. Ha pedig a jobbik szívkamra húzódik össze hiányosan, akkor a tüdőkből vérszegénység s a vivőerekben pangás támad, a máj megduzzad, kemény lesz és a hasbárta borítékának nyomása folytán fájni kezd (pangásos máj). A tüdőnek hosszabb időn át vérrel való túltelődése okozza a nehéz lélekzést, a légszomjat (dispnoë), a koszorús ütőerek keményedései (sklerosis) pedig megnehezítik az izomnak vérrel való ellátását és szívasztmát, elkékülést okoznak s egyéb igen súlyos jelenségeket idézhetnek elő. A tüdőbeli vérkeringés lassubbodása folytán a tüdőnek legtöbbször sajátos gyulladásai támadnak, melyek közel állnak a vizenyőhöz s a beteg állapotát tetemesen súlyosbítják, sőt halált is okozhatnak.

A balszívkamra túltengését, illetőleg megnagyobbodását észleljük, ha a szívnek állandóan fokozott munkát kell végeznie, azaz : a törzsokei verőér bántalmainál, ütőerelmeszesedésnél, idült szövetközi vesegyulladásnál, zsugorodóvesésnél s hosszabb megerőltetéseknel. A jobb szívkamra túltengését, illetőleg megnagyobbodását tapasztaljuk a kéthegeyű billentyű bántalmainál, a kisvérkör minden akadályánál és pedig : tüdőtagulatnál, mellhártya-kötőszöveti összenövéséknél, görbüléssel púpnál.

A szívüktetés erősebb lesz : láznál, lelki izgalmaknál, megerőltetésnél, a szív túltengésénél és

tágulásánál. *A szívüktetés gyöngye* : elhízott embereknél, tüdőtágulatnál, szívurokvíz-kórnál, szívurokalképletnél (néha) és minden szívgyengeségnél.

A szívbetegségek gyógykezelése. A kompenzáció időszakában a betegnek voltaképen nincsen orvosságra szüksége, hanem csak az életrendjét kell helyesen beosztani, az izgalmakat, megerősítetéseket, kihágásokat kerülni s erejéhez mért testgyakorlatokat végezni. A diaeta legyen erősítő, de ne nagyon zsíros. Erősebb szeszes italok, feketekávé, tea, dohányzás ártalmas. Az inkompenzáció idején néhány napig feküdjék a beteg, rakjanak a szívétájára hideg borogatásokat. Szív-göröcsöknél hideg vízbe mártott kezekkel dörzsöljék a szívet. Hirtelen szívgyöngülésnél tegyenek mustárpapírt a mellre, adjanak kámforos, coffeinos befecskendést, beöntést, érvágást, meleg kávé, teát, bort, pezsgőt, konyakot, forró lábfürdőt 1—2 marék mustárliszttel. A tüdőnek vérrel való túltelítődésénél (nehéz lélekzés) szintén forró lábfürdők, mustárlap, érvágás. Vízkórnál megfelelő belső szerek s esetleg csapolás. Helyi izzasztások is ajánlatosak. Ha nincs nagyfokú szívgyöngeség, akkor a szénsavas fürdők is jót tehetnek. A tejkúra igen ajánlatos. A sós ételek mellőzendők. Az étvágytalanságot, köhögési ingert, álmatlanságot, székrekedést megfelelő szerekkel kell megszüntetni. Hashajtónak vizeket ne használjunk. Általábankeveset igyék a beteg. Súlyosabb eseteknél csak 5—6 deci vizet szabad innia naponta.
Gyógyszerek : Digitalis és pótszerei : strophantus,

scilla maritima (tengeri hagyma), *nerium oleander*, *helleborus* (hunyor), *Adonis vernalis* (tavaszi hérics) *coronilla*, *convallaria majalis* (nájusi gyöngyvirág) stb. Ezenkívül a *vizelethajtók* valamennyi csoportja s elgyöngült betegeknel az *erősítőszerek is*.

Szívizomgyulladás. (Myokarditis.) Hevenyész eseteknel láz, nyugtalanság, kábultság, érzéki csalódások, emésztési zavarok, fehérjevizezés, fulladozás, nyomás érzete a szívben, félelem, szív-táji fájdalom, gyors érverés, esetleg systolicus zörejek a szívcsúcson vagy a szívalapon. Idült eseteknel fokozódó szívelégtelenség, elgyöngülés, lélekzési nehézségek, olykor láz, mellszorongás, félelem. A kezelést lásd a szívbelhártyagyulladásnál.

Szívbelhártyagyulladás. (Endokarditis.) Rendetlen, ingadozó láz, a fekélyes alaknál rázóhideg-gel, szívdobogás, nyomás és feszültség érzése a szív-tájon, mellszorongás, billentyűelváltozás. Idült eseteknel a szervi szív-baj jellegzetes tünetei (lásd fent a szív-bajnál) s ezenkívül az ütőér elégtelenségénél (*insufficiencia aortae*) a hajszálerek lüktetése látható a homlokon, körmökön, ha ezeket erősen megdörzsöljük; az ütőér szűkülésénél (*stenosis aortae*) az érverés ritka, kicsiny, az arc többnyire halvány, ájulások, görcsök, szédülések fordulnak elő; a kéthegyű billentyű elégtelenségénél (*insufficiencia valvulae bicuspidalis*) a szív-lüktetés gyöngye, a jobb szív-kamra kitágulása esetén a máj megduzzad s a nyakvívő-erei erősen lüktetnek; a kéthegyű billentyű szű-

kületénél a szívüktetés gyöngé, az érlökés lassú, kicsiny, gyakran rendetlen; a háromhegyű billentyű elégtelenségénél a szívüktetés gyöngé, a májtájon üktetés észlelhető.

Hevenyes eseteknél ágybanfekvés, *lázcsillapító szerek*, (*chinin coffeinnal*), hideg borogatások a szívtájra, *digitalis és egyéb vizelethajtók*, (fenyegető tüdővizenyőnél érvágás, *plumb. acet. 0.05 pro dosi* óránként 1 port.) Idült eseteknél lásd fent a szívbj általános kezelését.

Szívurokgyulladás. (Perikarditis.) Gyöngé szívhangok, durva dörzsölési zörejek, nyelési és mellfájdalmak, szívdobogás, görcsök, önkívület, hányás, esetleg májzsugorodás.

Teljes nyugalom. *Lázellenes szerek*, hideg borogatások a szívtájra, esetleg piócák. Székrendezés. *Digitalis* stb. mint fent. *Erősítőszerek*. Esetleg a szívurok csapolása.

Mellszorogás, szívdobogás. (Angina pectoris, stenokardia.) Az előidéző bántalom (érelmeszesedés, szívbj, neuraszténia stb.) gyógyítandó. Nyugalom. Hideg borogatás a szívre. A szívtájnak s esetleg a végtagoknak dörzsölése mustárszesszel. Hideg lemosások. Levegőváltás. *Csillapítószerek*, esetleg az *aszmaellenes szerek*.

Ideges szív fájdalom. (Neurosis cordis.) A beteg szívdobogásról, mellszorogásról panaszkodik, de fizikai elváltozások (billentyűelégtelenség, érszűkület, szívtágulat), továbbá fulladozás, el-kékülés, vízkór nincs.

Nyugalom. *Erősítőszerek*. Esetleg *csillapítószerek*. Lásd a neuraszténiát is.

Ütőérelmeszesedés. (Arteriosklerosis.) Lassú szívverés, feszes, lassú érverés, szédülések, ájulások, mellszorongás, szívasztma, félelem; a fejben, nyakon és végtagokon az erek kanyargósok, kemények. Fehérjevizezés, elmezavarok, gutaütésszerű rohamok, heves hasfájdalmak, bélelzáródási tünetek, tüdővizenyő, tüdőgyulladás stb. is fordulhat elő. Gyakori a szemkápázás, fülzúgás s messze kisugárzó szív táji fájdalom.

Rendes, természetes életmód, sok mozgás a szabadban, tornázás, nap- és légfürdők, forró sós lábfürdők, esetleg szénsavas fürdők, meztőlábjárás. Kevés húsevés. Tejkúra. Kővéreknél soványítókúra. Széles és szénsavas italok, kávé, tea, bab, borsó, lencse, általában a sok evés, továbbá a dohányzás, nemi élvezetek, testi és szellemi megerőltetések ártalmasak. Szív baj, bujាកór gyógyítandó. Vértódulásnál, szédülésnél forró lábfürdő mustárliszttel, beöntések, érvágás. Mellszorongásnál lásd a szív bajról szóló pontot. Gyógyszerek: *jodkalium, vizelethajtók, has-hajtók*

Ütőértágulás. (Aneurysma aortae.) A szimmetrikus ütőerekben az érverés nem egyforma (egyikben elmarad vagy gyöngébb) lélekezési, nyelési nehézségek, a mellben, hátban, fejben, hasban zsábaszerű fájdalmak állnak be, a szegycsont fölött surranás hallható. Olykor véres köpet. Gyakran szív tágulás. A szegycsonttól balra a 2. és 3. borda táján lüktető daganat fejlődik. Az ilyen daganatok különböző gyorsasággal nőnek, néha ökölnagyságúak lesznek, megtelnek

álvadékkal és összehúzódnak, vagy átfúródnak és halálos vérzést okoznak.

Általános kezelés, teljes nyugalom, szigorú diæta, alkohol tilos. Jodkalium, digitalis; esetleges érelmeszesedés, szifilisz gyógyítása, egyébként sebészi kezelés.

Csúz. (Rheumatismus.) Hevenyész izületi csúznál több izület kipirosodik, megdagad, fáj. Rendetlenül ingadozó láz van. Szívbelhártyagyulladás, szívburokgyulladás, mellhártyagyulladás fejlődhetik belőle.

Hevenyész izomesúznál a megtámadott izom kemény, nyomása és mozgatása fájdalmas s olykor össze van húzódva; néha vizenyős duzzanat is mutatkozik.

Idült izületi csúznál kemény vagy rugalmas nyomásra érzékeny csomókat találunk, amelyek, mozgatáskor ropognak. Általában a csúz (rheuma, rheo=folyok) mindenik alakját a helyüket változtató, egyik testrészből a másikba folyó fájdalmak jellemzik.

Gyógyítás. Hevenyész izületi csúznál általános kezelés, ágybanfekvés, jeges vagy alkoholos borogatások, meleg bepólyázás. *Bedörzsölőszer*ek, *lázcsillapítók*. Póccázás. Később masszázis, mozgás, gyógytorna, forrólégkezelés. *Idült izületi csúznál* langyos vagy gőzfürdők, forró lég-, szén-savas homok- és iszapfürdők. Radiumkezelés. — Izomesúznál ugyanez a kezelés. — Gyógyszerek idült csúznaknál: *bedörzsölőszer*ek, *vizelethajtók*, *izasztók*.

Köszvény. (Arthritis urica.) A köszvényes

rohamot rendszeren rosszullet, emésztetlenség, lehangoltság szokta megelőzni, de sokszor minden előjel nélkül tör ki, rendszeren éjjel, kivált lakomák után s legtöbbször a nagyújjban kezdődik, fúró, metsző, égető fájdalommal. A köszvényes ízület a roham alatt görcsösen megmerevedik, a bőr megduzzad rajta s kipirosodik, lágy lesz. Gyakran láza is támad a betegnek. Roham előtt a vizelet csökkenni szokott, sűrű, zavaros lesz, húgysavtartalma megkevesbedik, a roham után pedig nagy izzadás áll be. A rohamok néha napokig tartanak s igen sokszor ismétlődnek. Többszöri roham az ízület csomóinak (tophi) eltorzulását, összenövését okozhatja (az ízületi porcokba húgysav rakódik le), továbbá vesegyulladás, idegzsábát, érlemzesedést stb. is okozhat. A köszvényes csomók néha kifekélyesednek.

Gyógyítás. A köszvényroham jelentkezésekor fekdjék le a beteg, a fájós ízületet burkolják gyapotba és fektessék magasra. Adjanak a betegnek *hashajtókat, vizelethajtókat, izzasztókat.*

Kevés táplálékot adjunk a betegnek s inkább pépes ételeket, tejet, teát, áttört főzeléket, parajt, sárgarépát, gesztenyét, burgonyapürét, befőttet.

A roham megszűnte után tüstént keljen föl a beteg, mozogjon sokat a szabad levegőn és igyék sok vizet.

Kövér köszvényeseket le kell fogyasztani. Az eltorzult ízületeket gyakran sikerült kenegetéssel helyrehozni, néha azonban sebészi beavat-

kozás szükséges. Tuberkulótikus eseteknél a radium és quarclámpa-kezelés is eredményes.

Diéta. Arra kell törekednünk, hogy a húgsav képződését csökkentsük és a kiválasztását elősegítsük. Ezt előmozdítja a bőséges vízivás, a lithiumos ásványvizek használata, továbbá a zeller, petrezselyem, borókabogyó evése. A húsetelek mindenesetre ártalmatlanok, noha némelyek megengedik a fehér husokat, s néha a halat is. A vaj, sajt, tojás megengedhető. Szeszecitalok, cukros és nagyon zsíros ételek ártalmatlanok. Eltiltandó továbbá a húselevés, borjúmirigy, máj, vese, velő, hagyma, retek, spárga, kávé, tea. Ajánlatosak a tejesételek, a zöld főzelékek, lisztételek: rizs, dara és gyümölcsök. Általában a tápláléknak *purinmentesnek* kell lennie. A purintartalom a következő ételekben fordul elő ezrelékekben kifejezve: borjúmirigy 330, szardínia 118, máj 93, spárga 88, vese 80, pisztráng 56, lencse, ponty 54, csuka 48, sertéshús 41, borjúhús 38, marhahús 37, csirkehús, osztriga 29, sonka 25, paraj, lazac 24, tengerirák 22, borsó 18, bab 17, kalarábé 11.

Gyógyszerek. Sósav, citromsav jodkalium, vizelethajtók, izzasztók, hashajtók.

Cukorbetegség. (Diabetes melitus.) Kezdeti tünetek. Folytonos sínlődés, lesóványodás, testi és szellemi (s a nemi) képesség csökkenése, falánk étvágy, folytonos szomjazás, sok vizelet (naponta 10–20 liter) erős bőrvizketés, nehezen gyógyuló apró sebek, kelevények, ujjak elüszkösödése, esetleg szembajok (hályog, látóidegsor-

vadás). A vizelet halvány, szalmasárga, friss állapotban átlátszó, a fehérneműn néha fehér foltokat hagy. A vizelet cukortartalmát a szénhidrátok befolyásolják. Súlyos eseteknél háromnapi szénhidrátmentes diaeta után is lehet a vizeletben cukrot találni. A vegyi megvizsgáláshoz 24 órán át gyűjtsük össze a vizeletet s abból vegyünk ki pl. két deciliternyit. Hogyha *aceton* is találatik a vizeletben, ez súlyos önmérgeződésre mutat; az *ammóniák* eltűnése pedig savmérgezéshez és halálos mély álomhoz (koma diabeticum) vezet, amely nagy lélekzéssel kezdődik és lélekzési bénulással végződik.

Gyakori tünetek még a következők: szájgyulladás duzzadt, piros nyelvvél, foghúsgyulladás, foggyenyenedés, fogszú; emésztetlenség, hányás, hasmenés, székrekedés (ezek gyakran a közeledő *kóma* előjelei). Továbbá bélgümőkór, epekőkólika, májzsugorodás, hasnyálmirigy-sorvadás és gyulladás, valamint rák. A légzőszervek részéről: tüdőgyulladás, tüdőfekély, tüdőüszkösödés és leggyakrabban tüdőgümőkór kedvezőtlen kimenetellel. Igen gyakori továbbá az érlemzesedés, szívtágulás, szívasztma, szívelgyengülés, mellszorongás, halálos kimenetelű szívelgyengülés. A húgyszervek részéről: fehérje vizelet, veségümőkór, vesegyulladások, hólyaghurut; nőknél a havibaj elmaradása és meddőség. Az idegrendszer részéről: idegzsábák, idegbénulások és gyulladások, gerincvelőgyulladás, agylágyulás, agyvérzés, övsömör, átlukasztó lábfehély, főfájások, szembénulás, szembogár-

merevség, ideghártyagyulladás, szivárvány- és szaruhártyagyulladás, genyes fülközépgyulladás.

A cukorbetegség gyógyításában a diaeta a legfontosabb. Amint a fentiekből láthatjuk, lehetőleg szénhidrátmentes ételekkel kell a betegnek táplálkoznia. A szénhidráttartalom folytán ártalmasaknak tekintendő ételekről álljon itt ez az összeállítás : parmesansajt, emmentáli sajt, Roquefort, asztali bor, sherry, francia vörös bor, hazai sör, uborka, diabetikus tej, kefir, tejföl 2, pilseni sör, hollandi sajt, fejes saláta, káposzta 3, irósvaj, aludttej, barack, málna, bajor sör, eidami sajt, müncheni túró, osztriga, hónapos retek 4, paraj, kelkáposzta, narancs, svájci sajt, eper, teljestej 5, vörös káposzta, szilva 6, mandula, mogyoróaleuronát 7, kalarábé, fehérrépa, körte, egres, ribiszke, cékla 8, oseresznye, köményes-sajt 10, alma 12, pezsgő, tokaji bor, malaga 15, nyári burgonya, szőlő, véreshurka 16, zaccharincsokoládé 18, téli burgonya, májas kolbász 20, mandulakenyér 23, aleuronát-kenyér, tojásoslepény, szarvasgomba 27, kakaópor 30, májashurka 32, szárított gomba 34, Graham-kenyér 48, rozskenyér 50, durva búzakenyér, vizescipó 52, bab, borsó, lencse, feketekenyer 53, finom búzakenyér, zsemlye 57, aszalt alma, körte 59, aszalt szilva, mazsolaszőlő 62, árpa 66, zablisztpép 67, piskóta 69, rizs 70, száraz zsemlye 71, gesztenye 73, búza, rozs, árpa, zab, dara- és kukoricaliszt 75, makkaroni 80, mézeskalács 83 százalék szénhidrátot tartalmaz,

A főtt husokban és sültékben nincsen szénhidrát.

A szénhidrátmentes étrendre csak fokozatosan lehet átmenni. Kevésbé súlyos alakoknál is tanácsos főzelékes és koplaló- napokat tartani hetenkint 2—3-szor. Cukor helyett mindig zaccharint használjon a beteg. Savanyúkáposzta, naspolya, áfonya, sóska, citrom igen jónak bizonyult. Ajánlatos a *babkivétel* teája. Súlyosabb eseteknél a növényi táplálékok, a *zabliszt és tejkúra* kiváltképen alkalmasak. Hogyha acidosis fenyeget, akkor ne szorítsuk meg a szénhidratos táplálkozást s adjunk a betegnek minél több szódabikarbónát, ha másképp nem lehet, akkor csőrében. Egyébként óvjuk a beteget a testi és szellemi megerőltetésektől, meghülestől, izgalmaktól, tivornyáktól. A gyógyszerek közül az *ópiumot, arzént és antipyrint* ajánlják. (A cukorbetegnek igen sok ópiumot bírnak el; arzént a parádi víz is tartalmaz.)

Gyógyszerek még az erősítők; rezolvensek és még néhány tea.

Basedow kór. Három főtünete van : golyva, szemkidülledés, gyors szívverés. Ezenkívül ideges ingerlékenység, nyomott hangulat, ujjreszketés, izzadás, sínlődés, szívtáji fájdalmak, mellszorongás, vízenyős duzzanatok a szemhéjjakon, kezeken, lábakon, gyors elpirulás, a szemek erős fénylése, a szemhéjak rezgése, olykor gyomor-zavarok s egyéb ideges tünetek, könnyesorgás vagy szemszárazság.

A gyógykezelésnél fő a teljes nyugalom s az

erősítőkúra, nemkülönben a *kardiacumok* is. Ajánlatos a nyaki *sympathicus* ideg villanyozása. Langyos fürdők. Hideg borogatások a szívre és golyvára. Vizes begöngyölések, dörzsölések állott vízzel, sóborszesszel. Néhány különleges szere is van. Olykor mielőbbi műtét szükséges.

Nyákosdaganat. (Myxoedema.) A pajzsmirigy hiányzik, vagy nem működik. Az egész test bőre megduzzad, megráncosodik, hideg lesz, a testi és szellemi képességek megfogyatkoznak; hajhullás, fokozódó sínlődés, a nyelv és gége megduzzadása, vízvérűség.

Növényi táplálkozás, tejkúra. Napkúra, langyos fürdők. *Erősítőszer*ek, *pajzsmirigykészítmények*.

Elhízás, hájkór. (Obesitas, adipositas.) Redukáljuk a tápláló ételeket (lásd a vérfogyatkozásnál) édességeket, tésztákat, cukor helyett zaccharint adunk, kávé helyett teát; a szeszes italok, az evés közbeni ivás káros; az ivás általában korlátozandó. Ártalmas a spárga, paraj, kelkáposzta, némelyek szerint a burgonya is. Megengedhető az üres leves, nyers főzelék, sovány hús vagy hal, tojás, gyümölcs, búzadarakenyér. Ajánlatos a sok mozgás, hideg fürdők, masszázs, úszás, testi munka, kemény, hűvös fekvőhely. Szükség esetén koplalókúra, minden átmenet nélkül. Pajzsmirigykészítmények nagy óvatossággal.

Vérfogyatkozás. (Rossz magyarsággal: vérszegénység.) (Anaemia.) A vér százalékos vörösvértest-tartalmának megfogyatkozását vérfogyatkozásnak nevezzük. Egy egészséges férfi vörös

vérsajtjeinek száma egy köbmilliméterben 5 millió, a nőé 4–5 millió; vérfogyatkozásnál azonban félmillióra is lefogyhatnak a vörös vérszettek s kerek alakjuk elváltozik, kisebb lesz. A vérnek fajsúlya 1058, vérfogyatkozásnál olykor csak 1030. Kétféle vérfogyatkozást különböztetünk meg: egyszerűt és vészeset. Az egyszerűből mindig fejlődhet vészes vérfogyatkozás. A beteg rendszeren sovány, a bőre fehéres vagy sápadtas, az ajkaknak, foghúsoknak, kötőhártyáknak színe halványsárga. Néha az arc fonnyadt, a beteg reszket, bágyadt, kimerült, álmos, étvágytalan, a feje fáj, szívdobogásról, nehéz lélekezésről fulladozásról, székrekedésről, a fejben érzett ürességről, szédülésről panaszkodik.

A gyógykezelés elsősorban az előidéző baj ellen irányuljon. A második fődolog a táplálkozás javítása. A táplálóerejű ételek közül kiemelendők: tej, tejföl, vaj, sajt, olaj, tojás, lencse, bab, borsó, csiperkegomba, paraj, spárga, alma, dió, mandula, mogyoró, datolya, füge, cseresznye, sonka, csibe, marhahús, kacsa, disznóhús, galamb, hering, borjúhús, kolbász, vadhús, sör. Nemkülönbön fontos a friss levegő, fürdőzés, nyugalom és napfény. Gyógyszerül az erősítők használandók. Az arzénfélékkel való injekciók csak a kóklereknek jövedelmeznek; hatásuk mulékony.

Sápkór. (Chlorosis.) Női betegség. A tünetekben megegyez az egyszerű vérfogyatkozással. Ezenkívül az arc és az egész bőr pöffedt, sárga, áttetsző, alabástromszerű, gyöngye zöld árnyalattal. A szemhéjon és lábakon néha kiskökü

vizenyő látható. A vérből a vérfesték- (haemoglobin) tartalom 40—50%-a eltűnik. A has puffadt, a lép megnagyobbodik. A szívnél, a nagy nyaki ütőereknél fűrészelő, fuvó zörej hallható. A vizelet kevés, vízszerű, olykor nyákos üledékel. A gyógyulást bőséges vizezés jelzi.

A gyógykezelést lásd a vérfogyatkozásnál.

Fehérvérűség. (Leukaemia.) Ennél a bajnál a fehér vérsejtek oly rendkívül nagyon elszaporodnak, hogy a vér fehéres vagy sárgás színt nyer. A színtelen sejtek száma köbmilliméterenkint 600.000-ig szaporodik, a vörös vérsejtek száma pedig csökken. A vérelet szerint nyirkos és velős fajtát különböztetünk meg. A heveny nyirkos alaknál legtöbbször duzzadt a lép és a nyirokmirigyek is; a betegség kezdete hevenyész fer-tőző bajokéhoz, leginkább a hasihagymázhoz hasonlít. A beteg étvágytalan, bágyadt, húzó fájdalmakról, borzongásról panaszodik, magasra emelkedő lázt kap. A bőrben és a foghúsbán támadó vérzékenység, a szemfenéken, az izmokban, a belső fülben és az agyban beálló vérzések, a vizelet nagy savtartalma jellemzi a bajt, mely sokszor rövidesen halálossá lesz. Az idült nyirkos alaknál a nyirokmirigyek (nyakon, hónaljban, tarkón, könyökön, combhajlatban stb.) és a lép lassankint duzzad meg, a bágyadság, felfuvódás csak később jelentkezik, olykor évek múltán. Később lázak, hasmenés, hörgőhurut, tüdőgyulladás, idegzsábák, ideggyulladások (kivált a látóidegben), vizenyők, bőr-

hámlás, hajhullás, vérrögesedések, bőr-, izom-, fül- és agyvérzés kezdődik s néhány hét múlva bekövetkezik a halál. Néha mindezek 10—14 évig tartanak. — A velős alaknál a lép erősen duzzadt, legtöbbször a máj is, de egyéb számbavehető mirigymegnagyobbodások nincsenek. Az arcbőr lassankint elfakul, a beteg bágyadt, elesett, a csontok (kivált a bordák és a szegycsont) érintése érzékeny. A húgysav itt is szapora. Ez a baj is hosszú sínlődéssel jár és gyakori javulás mellett is halálos szokott lenni.

A gyógykezelés főbb vonásokban megegyez a vérfogyatkozásával és idejében alkalmazva, biztos eredménnyel járhat; azonkívül a napfürdők és némelyek szerint a Röntgensugarakkal való kezelés is igen jó hatású.

Mint speciális gyógyszer használják a *benzolt* is. A *vértisztító teák* igen ajánlatosak. Lues, malária gyógyítandó.

Görvélykór. (Skrophulosis.) Szemek érzékenysége a fény iránt, orrgyulladás, orrdaganat, kifekélyesedése. Az állszögleti mirigyek fájdalmas megduzzadása, megkeményedése, később elfekélyesedése. Az ízületek és csontok felduzzadása, gyulladása. Kiütések, viszkető sömörök, csomók a törzsen és végtagokon. A bőr több helyen megkeményedik, kifekélyesedik. A mirigyek fekélyei után nagy hegedések maradnak.

Friss levegő, egészséges lakás, rendszeres életmód, tejkúra, tömény sósfürdők, meleg vagy langyos fürdők hideg leöntésekkel, pihenéssel, napkúra. Belsőleg az *erősítőszer*ek, *vértisztítók*

guajacol, jodkalium. A skrophulákra *jódoskenőcs.*

Angolkór. (Rachitis.) Gyomor- és bélhurut, emésztési zavarok, híg, nyálkás székletét, zavart alvás, izzadás. A mell érintése fájdalmas, a has felduzzad, a bőr petyhüdt, fakó lesz, az izmok elfonnyadnak, később a koponya feltűnően megnagyobbodik, a tarkó puha marad, a végtagok ízületei megduzzadnak, a csontok ellágyulnak, a kéz, lábszár, gerincoszlop, medence és mellkas elferdül, a has kiduzzad, a mellesont kiemelkedik, a lép megnagyobbodik, a beteg túlságosan érzékeny és lázas lesz, erősen izzad, gyakori hasmenés gyöngíti.

Gyógykezelés, mint az előbbi pontban. *Erősítőszerék, vértisztítók.* Az egyes tünetek (hasmenés, láz stb.) ellen a megfelelő belső szerék.

Súly. (Skorbutus.) Nagy kimerültség, fakó arc, kékes ajkak, beesett szemek, gyulladt, dagadt, vérző, gennyedző foghús, bűzös száj. A lábak nehezek, a csontok, ízületek megdagadnak, fájnak; bőrvérzések (vérömlések) és fekélyek, esetleg zsábák, bénulások.

Könnyű táplálékok (gyümölcs, főzelék) savanyúságok, bor. Szájöblítések *összehúzószerekkel*, orrfürösztés, ecetes, ólomvizes borogatások. *Vérzéscsillapítók.* A többit lásd a görvélykórnál.

Fejfájás. (Kephalea.) A féloldali fejfájást (migraine) az úgynevezett szellő előzi meg, aztán hirtelen beáll a skálaszerűleg fokozódó fájdalom, amelynek elmúltával levertség és hányás következik. Egyéb fejfájások a gyomorhurut, vérsze-

génység, lues stb. tünetei, tehát az alpbántalom gyógyításával megszűnnek. A migraines roham idején sötétítsük el a beteg szobáját, rakjunk a fejére hideg (de nem jeges) borogatásokat s adjunk neki forró lábfürdőt. Gyógyszerek: *migrainin*, *phenacetin* s egyéb *antineuralgicumok* és az *erősítők*. Nyakmasszázs, villanyozás.

Ideggyöngeség. (Neurasthenia.) Tünetei a következők: kedélyzavarok, álmoság, kimerültség, ingerlékenység, oknélküli félelem, fejfájások, szívfájások, szívdobogás, fájdalmak és nyomások a test különböző helyein, izomrágások, reszketések, gyomorzavarok, bélzavarok, magömlés, viszketések, zsábák stb.

Pihenés, jó levegő, rendes életmód, lelki béke. Mérsékelt vízkúrák. Napfürdők. *Erősítőszer*ek. Az ideghénitókat hagyjuk a sarlatánoknak.

Almatlanság. (Agrypnia, insomnia.) Gyógyítandó az ideggyöngeség, húgyvérűség, paralysis, stb. Egyébként korai lefekvés, izgató ételek, italok és olvasmányok mellőzése, kényelmes, csöndes fekvőhely, könnyű székelés, esteli fürdés vagy meleg lábfürdők, hideg borogatás a fejre. Sörivás. Végső esetben a *hypnoticumok*.

Nyavalyatörés. (Epilepsia.) A nép gyakran összetéveszti a szívbajjal. Jellemzik hirtelen beálló görcsös rángatózások, eszméletlenséggel (ami a görcsös roham után is megmarad) az izmok megmerevednek, a beteg összeszorítja fogait (a nyelvét megharapja), tajtékkzik, ajkai elkéktülnek, szemefeketéje kitagul. A rohamot rendszeren

az úgynevezett szellő előzi meg, olykor pedig zsibongás, kimerülés, káprázás, fülzúgás, szédülés, fuldoklás, rémlátások stb.

[4] Koponyasérülés, agytályog, bujakór, érelmeszesedés, ideg- és bélbajok gyógyítandók. Izgalmak, alkoholikák, erős fűszerek (kivált a só) ártalmasak. Ajánlatos a tejkúra, növényi ételek. Erősítőszer. Roham közeledtekor fektessük le a beteget, azután dugjunk pl. törülközőt a fogai közé, hogy a nyelvét meg ne harapja. Begörbített ujjait nem szabad erőszakkal kiegyenesíteni. A mi bölcseink csak bróm-féléket szoktak ilyen betegeknek adni, amik idővel eltompítják az elméjüket. Az epilepsiának más *gyógyszerei* is vannak, amelyek mindenkor sikerrel beváltak.

Hysteria. Jellemzik a fonák képzetek és görcsrohamok, (bénulásokkal, esetleg összehúzó-dásokkal), valamint a test egyes részeinek érzéketlensége s más részeinek túlságos érzékenysége. A görcsös rohamok alatt a beteg fantasztikus helyzetekbe jut, szenvedélyes pozitúrákat vesz föl, azután a delirium állapota következik.

Női bajok, vérszegénység, bélbajok gyógyítandók. Egyébként *erősítőszer*, lelki gyógyítás. Jó levegő. Masszázs. Gyógytorna. Erős táplálás. Óvatos vízkúra. Esetleg *csillapítószer*.

Idegzsába. (Neuralgia.) Jellemzi a tépő, metsző, szúró, szétsugárzó fájdalomnak az illető ideg egész hosszában való kiterjedése. — Kezelendő az esetleges alpbántalom, egyébként nyugalom, borogatások, fárados ecsetelés, masszázs,

méleg-, sós-, iszap-, gőz-, forrólég- és homokfürdők. *Bedörzsölő szerek, izzasztók.*

Az agyi és gerincagyi idegek hűdései. A szaglászérzés zavarából a szaglóiideg (I. agyideg) hűdésére is lehet következtetni. — A látás erősségének csökkenése, a látótér szűkülése, a színérzés gyengülése, kancsalság, kettőslátás: a szemidegek hűdésére mutat. A szembogár szűkülése a szemmozgató ideg izgatásánál, illetőleg a nyaki sympathicus ideg hűdésénél fordul elő. A szemet nem lehet föl- és kifelé mozgatni a sodróideg (IV. agyideg és a távolító ideg, VI. agyideg) hűdésénél. — A háromágú ideg (trigeminus) hűdését a rágóizomnak és ízérésnek bénulása, hallási zavarok, olykor övsömör, foghúszduzzanat, fogkihullás, szemgyulladás és fekélyesedés jellemzi. — Az arcideg (facialis, VII. agyideg) bénulásánál a mimikus arcizmok nem működnek, az arc eltorzult, a könnyelválasztás zavart, a szemet nem lehet behunyni, az orrlyuk nem tágul, a száj ferde (olykor rángás, göres, izlés- és hallászavar). A hallóiideg hűdésénél hallási zavarok állnak be. Az izlés zavara a nyelv hátsó harmadában a nyelvgaratideg (glossopharyngeus, IX. agyideg) hűdésére mutat. A nyelvvalatti ideg (hypoglossus, XII. agyideg) hűdésénél a nyelv egyik oldalra hajlik, mozdulatlan, a beteg könnyen megharapja (beszéd-, rágási és nyelési zavarok). A bolygóideg (vagus, X. agyideg) hűdésénél a gégeizmok bénultak, kétoldali hűdésnél teljes hangtalanság áll be, a garat és gége érzéketlen, az érlökések, szaporák, lélekezés lassú, olykor el-

kékülés, fulladozás is van. A kétoldali teljes
 bolygóideghüdés halálos. A járulékos ideg (acces-
 sorius, (XI. agyideg) hüdésénél a csuklyásizom
 (musculus trapezius) bénulása folytán a kulcs-
 csont és a váll előre esik, a szegycsont elferdül,
 a lapocka felhuzódik, a váll nehezen emelhető
 s a kart nem lehet vízszintesnél magasabbra
 emelni. A hosszú mellkasideg (thoracalis longus)
 hüdésénél a fűrészizom (musculus serratus) bénu-
 lása folytán a karnak előre való emelésénél a
 lapocka alsó széle szárnyszerűen eláll, a karnak
 oldalra való emelésénél pedig a gerincoszlop felé
 tolódik, a kart nehezen lehet vízszintesre emelni.
 A lapockaháti ideg (dorsalis scapulae) hüdésé-
 nél a lapockaemelő izom bénulása folytán a váll
 nehezen emelhető, a csüllőképű izmok (musculi
 rhomboidei) bénulása következtében pedig a la-
 pockát nehezen lehet a gerinc felé vinni. A la-
 pocka fölötti ideg (suprascapularis) hüdésénél a
 tövisfölötti és alatti izom (supra et infraspina-
 lis) bénulása folytán a karnak kifelé hajlítása
 (írás, várrás, kaszálás) és emelése szenved. A la-
 pocka alatti ideg (subscapularis) és a mellkas-
 háti idegnek (thoracordalis) hüdésénél a lapocka
 alatti (subscapularis), továbbá a nagy görgeteg-
 izom (teres major) és a széles hátizomnak (mus-
 culus latissimus dorsi) bénulása következtében
 a karnak befelé illetőleg le- és hátrafelé való for-
 dítása nehezül meg. Az elülső mellkasidegek
 (thoracales anteriores) hüdésénél a nagy és kis
 mellizom (musculus pectoralis major et minor)
 bénulása folytán a karok emelése, összetevése

nehezül meg. A karidegek bénulása részletes magyarázatra nem szorul. A rekeszideg (phrenicus) hűdésénél a rekeszizom (amely a hasat a melltől elválasztja) bénult, a felsőmellkasi lélekzés erőltetett, a has nem domborodik ki. (A hörgőkben váladékpanzás fejlődhetik és hurutos tüdőgyulladás állhat be.) A mellkasidegek (thoracales) hűdésénél a hátizomzat bénult, a beteg púposan ül, peckesen áll (»lordias«-állás); ugyanez a hasizmok bénulásánál is előfordul; a bordaközi izmok bénulásánál a bordaközi lélekzés gátolt s inkább a hasi lélekzés erősödik. A lágyékidegek hűdésénél a combnak a törzs felé való hajlítása és az alszárok kinyújtása, illetőleg a lábak keresztbetevése lehetetlen. A faridegek (glutaei) hűdésénél a beteg nem tud kapaszkodás nélkül felállni, lépcsőn felmenni, sőt sík helyen is gyakran biceg. Az ülőideg (ischadicus) hűdése megnehezíti a comb kifordítását, az alsó lábszár mozdítását; a beteg lábafeje lelóg (»lóláb«) s járása a kakaséhoz hasonlít; érzéketlenség, izomsorvadás, vizenyős duzzanat, »elkékülés, fénylő bőr is fordul elő. A szárcapocsideg (peronaeus) hűdésénél a láb petyhüdtlen lóg, az ujjak behajlítása, kinyújtása lehetetlen (lóláb, dongaláb, kakasjárás). A sípideg (tibialis) hűdésénél a beteg nem tud lábújjaira állni, sem a lábujj-hegyeket behajlítani (kapaláb, karomláb). A szeméremideg (pudendus) hűdésénél a vizeletet és székelést nem tudja a beteg visszatartani. Az együttérző ideg (sympathicus) megbetegedése szívdobogást, bélzavarokat, valamint a hasúri

szervek fájdalmait okozza. A nyaki (sympathicus) ideg izgatása (daganat, gyulladás, sérülés által) a szembogár és a szemrés kitágul, a szemgolyó kidülledt, az arc halvány, hideg; a sympathicus bénulását pedig az ellenkező tünetek jelzik.

Gyógykezelés. Az előidéző baj kezelendő; az érzéketlenség ellen ecsetelektródos kezelés, óvatos masszázs, gimnasztika, vízkúrák. A rekeszideg hűdésénél mesterséges lélekzés. Az arcideg bénulásánál mimikai gyakorlatok a tükör előtt.

Fokozódóhűdés. (Paralysis progressiva.) Értelmiségfogyatkozás, feledékenység, nagyzási hóhört, merev, egyenlőten szembogarak, arcideg hűdése, szemidegsorvadás, nyelvakadozás; hanggyengülés, végre gégehűdés, a patellaris reflex*) vagy gyöngé, vagy fokozott.

Kezdeti stádiumnál nagy nyugalom. Hosszas fürdetések. Rohamoknál hideg borogatások vagy *csillapító szerek*. Egyébként orvosi kezelés.

Agytályog. (Abscessus cerebri.) Változó heveségű fejfájás, szédülés, hányás, rendetlenül ingadozó láz. Az *agydaganat* tünetei ugyanezek; görcsök, értelmi gyöngeség, érverés-csökkenés is észlelhető. A kezelése sebészi.

Gerinevelősorvadás, hátgerinesorvadás. A bajt kezdetben rendszeren rheumával tévesztik össze, minthogy villámszerűen cikázó fájdalmakkal kezdődik a test különböző részeiben, kivált a lábokban. Jellemzik: *a szembogár merevsége*

* A patellaris reflex alatt azt értjük, hogy ha a behajlított, de szabadon csúngó lábszárat a térd alatt megütjük, akkor előre rug.

(fénybehatásra nem húzódnak össze), a *Romberg-tünet* (a beteg behunyt szemekkel ingadozva jár) a *Babinsky reflex* (ha a beteg talpát megvakarjuk, a nagyujja nem görbül be), *nagyfokú érzéketlenségek* (pl. tűszúrásra) másrészt *fonák érzések* (övszerű szorító érzés, hideg, meleg, feszülés, viszketés, bizsergés, zsibongás), a *járás feszes, kilengő* (a beteg lábait löki, dobbantva lép, kezei tétováznak) Ezenkívül nemi képtelenség, látóidegsorvadás, hangszalagbénulás, hólyag- és bélzavarok stb.

Szigorú mértékletesség, föltétlen nyugalom, növényi táplálkozás, gyümölcsevés. Masszázs, napfürdők. A gerincagy galvanizálása. Vízkúrák (először hideg, később 28—35 fok C fürdők, esetleg sóval, vassal, fenyőkivonattal, szénsavval). Frénel-gyakorlatok. *Csillapítószer*ek. *Jód*, *arzen*, *arg. nitr.*, *antipyrin*, *nux. vom.*, *sec. corn.*, *Radium*. Lues gyógyítandó.

Gerinevelőgyulladás. (Myelitis.) Kétoldali hűdés, illetőleg görcsös bénulás a lábokban, esetleg a karokban is; hólyag-, végbél-, és nemizavarok. A bénult izmokban rángások és összehúzódások. Lassú érzésvezetés, fonák érzések. Fokozott térdreflex. A végtagok gyorsan elfáradnak.

Lues, ólommérgezés stb. gyógyítandó. Föltétlen nyugalom. Hideg borogatások, ledörzsölések, masszáz, jódsósfürdők. *Bedörzslőszer*ek. Orvosi kezelés.

A háromágú ideg zsábája. (Neuralgia trigemini, prosopalgia, tic convulsif.) Az arcban és homlokban keletkező zsába. — Malária, tifusz,

influenza, szifilisz gyógyítandó. Rádiumkezelés. Villanyozás. Lemosások aetherrel. Chloroform-belégzések. *Lázcsillapítók. Hashajtók.* Egyebet lásd a csúznál és fejfájásnál. Idegátmetzés haszontalan.

Csipőzsába. (Isehias.) Az ülepen, keresztcsonton, combokon és lábszárakon jelentkező fájdalmak. Az ágyéki gerincoszlop idővel el is görbülhet.

Székrekedés, cukorbetegség, medencebaj, ves-veszegénység, malária gyógyítandó. Vasalás: négyrétű nedves lepedővel befödjük a comb hátsó oldalát és egy kissé meleg vasalóval mintegy félóráig vasaljuk. Egyebet lásd a csúznál.

Villanyozókúra idegbántalmaknál. Hűdött idegekre a kathoddal lehet előnyösen hatni. Göresők, fájdalmak enyhítésére az anodot használjuk. Ha az izomzat ingerlését akarjuk elérni, akkor a farádós áram megfelelőbb. Ha elfajulásos izomsorvadást kezelünk, akkor a faradikus ingerlékenység megszűnésével állandó áramot alkalmazunk. Lobos izzadmányok felszívására is galvanikus áramot vegyünk. Göresős merevségnél tilos az izgatás, petyhüdt hűdéseknel ellenben ajánlatos. A központi idegrendszernek, kivált az agynak villanyozásánál az áramingadozás káros. Környéki villanyozásnál a masszázstekeres, érzéketlenségnel, visszás érzésnel, zsábkánál, idült ideggyulladásnál a faradikus ecsetelés alkalmazandó.

Vizkúrák idegbajoknál. Általában 33–35° C vizet használjunk $\frac{1}{2}$ –1 órai fürdésre. Kör-

nyéki idegbajoknál, idült ideggyulladásnál, ischiásnál, fájdalmak ellen 35—40° C kádfürdők, gőzfürdők, forróleghőfürdők, 45—50° C homokfürdők, villamos fényfürdők. Gerincevelőbetegségeknél, gerincevelősorvadásnál, idült ideggyulladásnál sós- (konyha-, tengeri vagy marhasós-) és szénsavas fürdők ajánlatnak, 2—3-szor hetenkint 30—34° C vízzel, 5—10—20 percig. Izzadmányok felszivatására, fájdalom csillapítására 35—40° C fangó- vagy lápborogatások. Általános idegességnél, idült gerincevelőbántalmaknál 30° C félfürdők (20° C-ig hűtve) 15—20° C nedves ledörzsölések. Hólyaggyengességnél, hólyaghurutnál, vizelettingernél, tehetetlenségnél 15° C ülőfürdő 1—5 percig, vagy 32—36° C 10—15 percig. *Izzasztókúra*: teljes begöngyölés. Vesszünk egy lepedőt, bemártjuk 15—20 fokos vízbe, kissé kifacsarjuk; azután begöngyöljük az egész testet, majd a nedves lepedőre száraz gyapjutakarót göngyölítünk és ezenkívül még egy jó vastag takarót terítünk a betegre. A lábakat melegíteni kell (melegítőpalackokkal vagy vizes ruhákba csavart melegített téglákkal).

Agrázkódás. (Commotio cerebri.) Ütés vagy esés folytán keletkező agyvelőzavar, amelynek következtében a beteg összeesik, elsápad, végtagjai elhidegülnek, érverése meglassul, elakadozik, lélekezése szakadozott lesz. A beteg órákig, sőt néha napokig fekszik eszméletlenül s azután is tompa nyomást érez.

Legelőször székelésről, vizelésről kell gondoskodni. Hányásinger ellen jégdarabkák nye-

lése. Bőjtölés, aztán folyékony táplálék. Mély álmónál (kóma) melegítsük a beteget, dörzsöljük s fektessük vízszintesre. Mesterséges lélekzés. Orvosi kezeelés.

Véres agyaguta. (Apoplexia sanguinea, haemorrhagia cerebri.) *Előjelei*: bódultság, álmoság, szédülés, fejfájás, feledékenység, reszketés, szemkáprázás, fülzúgás, kötőhártyavérzés, émelygés, hányás. A roham alatt a beteg összeesik, arca kipirul, arca félrehúzódik, az egyik vagy mindkét testfél görcsösen megmerevedik.

A beteget vízszintesre fektetjük, ruháit megoldjuk, fejére hideg borogatásokat rakunk, beöntést adunk. Föltétlen nyugalom. Orvost hívunk. (Érvágás, injekció.) Könnyű, folyékony, ingertelen táplálék. Meleg fürdő káros. Később villanyozás.

Napszúrás. (Insolatio.) *Előjelei*: Fejfájás, émelygés, bágyadtság, álmoság. A beteg összeesik s legtöbbször nem is kel föl többé.

Fektessük le a beteget hűvös helyre, támaszszuk föl a fejét, rakjunk rá hideg borogatásokat, öntözzük hideg vízzel. Beöntés, érvágás, meleg lábborogatás, vízivás. — Napsütésben nem tanácsos megerőltető munkát végezni s nagyobb gyaloglásnál pálinkát inni.

Ragályos betegségek. Előjelek: rázóhideg, fejfájás, bágyadtság, torokfájás, oldalszúrás, derékfájás, hányás, gyors lélekzés, szomjazás stb. Jellegetes kiütések támadnak ezen bajoknál: tifusz, kanyaró, himlő, orbánc, vörheny. A kiütések gyakran megelőzik a lázt. Ha lappangó ragá-

lyos betegséggel állunk szemben, fektessük le a beteget, rakjunk a fejére hideg borogatásokat, adjunk neki hashajtókat, izzasztókat, gyümölcslevet, folyékony ételeket. A láz ellen rendszeren nem szükséges küzdeni.

Himlő. (Variola.) Lappang 10—30 napig. Rázóhideg, magas láz, gyomortáji, derék- és végtag fájdalmak, aztán 3—4 nap múlva kiütések: apró vörös foltok, amelyek egyre nagyobbodnak, elhólyagosodnak, majd elgenyесednek, fölfakadnak. Ekkor láz, térd- és hátfájások. Ugy 10 nap múlva lázcsökkenés, kiütések leszáradása. *Szövődmények*: torokgyulladás, gégehurut, köthártyagyulladás, tüdőgyulladás, szívbelsőhártyagyulladás.

Eleintén belsőleg *salol*, *lactophenin*. Száj tisztán tartandó. *Viszketés* ellen meleg fürdők, behintés keményítőporral. Nagyobb bőrfeszülésnél bekenés olajjal, glicerinnel (vagy begöngyölés olajos, glicerines ruhába). A láz elmúltával langyos fürdők. Vörös fénykezelés. Gennyedéskor kenőcsök: Rp. ac. carbol. 5.0 ol. ol. v., amyli trilici pulv. aa. 5.0; vagy: Rp. thymoli 2.0, ol. lini 40.0, cretae albae pulv. 60.0; vagy: ac. salic. 3.0, amyli pulv. 30.0, glycerini 70.0. A himlők elmúltakor mandulaolajos paszták, klórvizes lemosás, jódos, lápiszos ecsetelés *szakszerű* vezetés mellett.

Bárányhimlő. (Varicella.) Rázóhideg és láz 2—4 napig. A kiütések rózsaszínű, kissé kidomborodó foltok, amelyek hamar elhólyagosodnak, s csakhamar leszáradnak. (Néha a torkot, száj-

padlást is ellepik.) Abban különböznek a való-
ságos himlőtől, hogy *egyszerre* találhatók a testen
keletkező és leszáradó fokozatban. Súlyos eseteknél
kanyaróra emlékeztető foltok is vannak.

Tartsuk a beteget egyenletes melegben, óv-
juk a léghuzattól. Vesegyulladás jelentkezésekor
hexametilén, spec. diuret. Egyébként *stoma-
chicumok*. A többit lásd a himlőnél.

Kanyaró. (Morbilli.) Lappangás 10 napig :
nátha, köhögés, gyomorzavarok, kötőhártyás
gyulladás, igen szapora érlökés. Azután rázó-
hideg, magas láz 3—3 napon, majd kiütések :
kissé kidomborodó, egyenlőtlen szélű *nagy* vörös
foltok ; mintha az egész test vörösre lenne
mázolva. Ritka, de veszélyes szövödmények :
hurutos tüdőgyulladás, diftéria.

Hűléstől, léghuzamtól, fénytől óvjuk a bete-
get. Meleg italok, tej, egyhe hashajtók, száj-
öblítés kamillateával, zsályateával, borax-,
timsó-, bórsavoldattal. Kötőhártyagyulladásnál
mosogatás 3% bórsavoldattal. Egyébként orvosi
kezelés.

Vörheny. (Skarlatina.) Lappangás 2—24 na-
pig, aztán rázóhideg és magas láz 1—2 napig,
majd a kiütések : kis vörös foltok, amelyekkel
az egész test telehintve látszik s amelyek össze-
folynak. A nyelv málnához hasonlít, a mandulák
pirosak, duzzadtak. Hámlás két héten át nagy
foszlányokban. Kezdetben gyakori hányás. *Szö-
vödmények : diftéria, vesegyulladás, fülgyulladás,
szívbelhártyagyulladás* stb.

A beteg a lehámlás után is ágyban marad-

jon. Szobahőmérsék 19—20° C. Orvosi injekció. Lázkezelés. Sótalan ételek.

Orbánc. (Erysipelas.) Lappangás 1—8 napig. Azután rázóhideg és magas láz 1—2 napig. A bőr duzzadt, piros, feszes, fénylő. A pirosság élesen elhatárolódik az egészséges bőrfelülettől. A nyelv bevont, a lép duzzadt.

Ágybanfekvés, könnyű ételek, székrekedés. *Ichthyolos* kenőcsök. Orvosi kezelés.

Hasihagymáz. (Typhus abdominalis.) Lappangás 1—3 hétig, bágyadtság, kereszttáji és végtagfájdalmak, étvágytalanság, székrekedés, éjjeli izzadás. Azután a láz fokunkint emelkedik; rázóhideg, szédülés, oldalszúrás. Kérges, pörkös, koromszínű duzzadt nyelv. Leneseforma hagymázfoltok a hason, törzsen. A lép megduzzad. 40—41° C. láz. A vakbél táj érzékeny. Az érverés 90—130. A has felfúvódik. Borsólészerű hasmenés. A beteg a levegőbe kapkod (»pehelyszedegetés«). Gyakran légsőhurut. Súlyos eseteknél öt hétig láz. A láz csökkenésének szaka a legveszedelmesebb: vérkeringési zavarok, bélvérzések, bélátfúródások állhatnak be. A láz hirtelen emelkedése rázóhideggel: kedvezőtlen jel; a láz hirtelen esése ájulással: bélvérzés jele.

Ágybanfekvés a legenyhébb láznál is. Szellőztetett szoba. Síma ágylepedő. Tollas ágynemű mellőzendő. A betegnek és ápolójának száját tisztán kell tartani. Székelés után tisztítsák meg az alsótestét, székletét fertőtlenítsék. Jó az egész testet ecetes, borszeszes vagy kölnivízzel lemosni. Könnyű, folyékony táplálék, vizivás,

limonádé, tea, ásványvíz, kevés szeszesital. Fürösztés orvosi felügyelet mellett.

Kiütéses tifusz. Lappangás 1—3 hétig, azután rázóhideg, magas láz; émelygés, hányás, végtagfájdalom, bágyadtság. Érverés 100—120. A lép megduzzad, az arc kipirosodik, földagad. A kiütések ugy a 3. napon jelennek meg az egész testen s olykor erősen vérzenek. Önkívületek, kábultság, rémlátások, hörgőhurut, tüdőgyulladás, vizeletrekedés stb. A nyelvet fehér lepedék borítja, amelynek leválása után piros és száraz lesz. A láz 3 hétig is tarthat. Fültőmirigygyulladás és nagyothallás is állhat be.

A kezelést lásd az előbbi pontban.

Váltóláz, mocsárláz, hideglelés. (Malaria, intermittens.) Lappangás 1—3 hétig. Gyorsan emelkedő láz hidegleléssel s néhány óra múlva esés izzadással. A roham másnap (harmadnap) ugyanazon időben ismétlődik. Nagy lépduzzanat, idegfájdalmak.

Gyógyszerek: chinin, methyl. coerul., arzén.

Influenza. Levertség, homloktáji fejfájás, nátha, magas láz, kötőhártyagyulladás, fényiszony, duzzadt nyelv, középen fehér lepedékkel, erős izületi fájdalmak, legtöbbször légsőhurut. A láz egyre csökken, azonban igen sok szövődmény teheti kedvezőtlené a prognózist: tüdő-, szívbelhártya-, mell-, hártya-, agyvelő-, gerincvelő-gyulladás, idegszabák stb.

Dzacsillapítók, izzasztók, erősítők, hashajtók. Könnyű ételek, bor, ágybanfekvés, óvakodás a meghűléstől.

Roneşoló torokgyulladás. (Difteritis.) Körülbelül egyheti lappangás bágyadtsággal, gyomor-zavarokkal, fej- és hasfájással. Azután a mandulák megduzzadnak, kipirosodnak s fehér pontok vagy csíkok látszanak rajtuk; később fehéres hártya lepi be őket, ami az orra, gége, hörgőre is átterjed, amelynek leválasztása *vérzéssel jár*. (Az egyszerű mandulagyulladásnál nem!) Az állalatti mirigyek megdagadnak. Az érlökés kicsiny, szapora, a közérzet zavart. Néha 40 C fok a láz. Lépduzzanat. Gyakran hűdések maradnak a difteria után.

Beoltás minél előbb. Hűvös; szellős szobában tartjuk a beteget. Gyakori toroköblítés (lásd a tifusznál). *Vizelethajtók*. Bő vizivás, folyékony ételek, tej. Nyakborogatások.

Rostonyás tüdőgyulladás. (Pneumonia crouposa.) Rázóhideg, magas láz, oldalszurások. Rozsdaszín köpet. Gyakran lépduzzanat. Fájdalmas köhögés.

Borogatások a mellre. Lábak melegítése. Köhögéscsillapítók. Esetleg *digitalis*. Súlyosabb esetben *crvosi* kezelés.

Fültőmirigygyulladás. (Parotitis, mumps.) Kétfeti lappangás után magas láz 2—8 napig; az egyik vagy mindkét fültő megdagad, s a daganat néha elgenyесedik és a szájra, garatra, mandulákra is átterjed. Heregyulladás is lehet belőle.

Ágybanfekvés, ólomvizes, Burow-oldatos borogatások, pára-kötések, olajjal, bórlanolinnal való bekenés. Sávanyú italok. *Hashajtók*. Száj-

öblítések (lásd a tifusznál). Piócák a föltőre. Esetleg sebészi föltárás.

Vérmérgezés. (Pyæmia, septikaemia.) Rendetlen láz, rázóhideg, bágyadtság, bőrforróság, nagy szomjúság, ízületi fájdalmak, szívdobogás, lélekzési nehézségek, hányás, hasmenés, zavart öntudat, gyors érverés. Mielőbbi orvosi segítség szükséges.

A női szeméremtest (vulva) gyulladása. Duzzanat, fájdalom, viszketés, bő váladék, fájdalmas vizelés.

Langyos ülőfürdők, hideg ólomvizes borogatások, ichthyolos, karbolos, lemosások 3%-os bóroldattal, 50%-os alkohollal. Bőrkenőcs, éjjelre vatta a szeméremtestbe, nappalra hintőpor. — Kankó, vérszegénység gyógyítandó.

A női szeméremtest viszketése. (Pruritus vulvae.) A szőröket leborotváltjuk, aztán lemosás langyos vízzel, szappannal, 50%-os alkohollal, 3%-os bóroldattal. Nappalra hintőpor. Kenőcsök. Cukorhaj, vérszegénység, székrekedés gyógyítandó.

Hüvelygyulladás. (Kolpitis.) *Tünetei:* fehér-folyás, viszketés, fájdalmak. Hevenyés eseteknél hideg borogatások, láznál ágybanfekvés, savanyú italok. — Idült eseteknél glicerinhöz vagy bórsavoldatba, timsósvízbe mártott vattatampon, befecskendések *összehúzószerekkel*, jód-sósfürdők. Hintőpor. Esetleg orvosi kezelés edzőszerekkel. Vérszegénység, kankó gyógyítandó.

Havivérzés hiánya. (Amenorrhoea.) Sápkor-

nál, cukorbajnál, gümökórnál, hevenyész fertőző bajoknál, táplálkozási zavaroknál, az alsótest meghűlésénél stb. el szokott a havi tisztulás maradni. — Meleg lábfürdők, hashajtók stb.

Nehéz havivérzés. (Dysmenorrhoea.) Kereszt-táji és hasfájdalmak, kólikaszerű tünetek, láz, fejfájás, szédülés, orrvérzés, szívdobogás.

Ágybanfekvés, borogatások az alsó hasra, meleg lábfürdők, hashajtók stb.

Nagyfokú havivérzés, időnkivüli méhvérzés. (Menorrhagia, metrorrhagia.) Ágybanfekvés, diaeta, húsító italok, forró irrigálások, hideg ecetes borogatások az alsótestre. *Vérzéscsillapítók.* Sebészi kezelés.

Méhgyulladás. (Metritis.) Láz, rázóhideg, vizeleti inger, alhasi fájdalom, nyomás érzése a medencében, húzóérzés lefelé, időnkivüli vérzések, fehérfolyás (viszketéssel, égéssel), hátfájások stb.

Hevenyész eseteknél ágybanfekvés felpoicoltt medencével, *hashajtók*, hideg borogatások a hasra, méhőblítések alkoholos vízzel vagy hypermangan-oldattal, később Priessnitz, meleg sósfürdők, *vérzéscsillapítók.* — Idült eseteknél szokrendezés, testi megerőltetés (közösülés) kerülése *erősítőszerek*, jódsósfürdők, Thure-Brandt-masz, százs, piócák a gáttájra, meleg-, szénsavas-, lápfürdők.

Méhrák. (Carcinoma uteri.) Tünetei: a rendész időn kívüli vérzések és a vérzések közben bő, genyész, büzös folyás. A vérrel víz vagy savószzerű váladék folyik. — Kezelése sebészeti.

Méhnyálkahártyagyulladás. (Endometritis.) — Allandó, bő, genyes vagy savós-nyákos folyás jellemzi. Egyebekben a méhgyulladás tünetei. Kezelése szintén ugyanúgy.

Petefészekgyulladás. (Oophoritis.) *Tünetek* : láz, a combokba kisugárzó alhasi fájdalom, néha csuklás, hányás, felfúvódás, petefészekdaganat, bő havivérzés. — Kezelését lásd a méhgyulladásnál.

A méhkörüli kötőszövet gyulladása. (Parametritis, perimetritis.) *Tünetek* : láz, rázóhideg, rosszullet, méhtáji fájdalmak; idült eseteknél nagy, kemény daganat a méh körül, fájdalmas szék- és vizeletrekedés, genyes és véres vizelet, bő havivérzés, nyomás érzése a medencében. — Kezelést lásd a méhgyulladásnál.

Bujakór. (Lues, syphilis.) *Kezdeti időszak.* A szerzett syphilisnél a fertőzés helyén: a hímvesszőn, makkon, fiytmán stb., nőknél a szeméremajkon, gáton, hüvelyben, húgycsőben stb. a fertőzés után 2—4 hét múlva egy hólyagocska keletkezik, amely 2—3 nap alatt fekélylé válik, duzzadó szélekkel, gyulladással fenékkal, szalonvás, genyes váladékkal. A kemény fekély mindig az írhában ülő daganat, lapos, lencseforma, kissé csomós, kiemelkedő, ritkán fekélyes, legfőképpen kissé fölmaródott. Sokszor egyetlen, ritkábban többszörös, sohasem összefolyó. Széle lapos, élesen határolt, kimart feneke vörös vagy szürkés, síma. A színe barnászvörös, a felülete síma, olykor fényes, csakhamar kifoszlik, de csak kissé nedvedzik.

Ez a fekély sem nem fáj, sem nem viszket s néhány nap alatt eltűnik.

Ezalatt azonban a fertőzés azon a tájon már elterjedt. Ugyanekkor, vagy néha napok, heteg, sőt hónapok múltán kezdődnek a syphilis többi tünetei, még akkor is, ha a bajt higanyos vagy jódos kezeléssel elnyomni próbálták. Úgy 6–8 hét múlva a fertőzés (gyakran minden fájdalom vagy láz nélkül) az illető tájon levő mirigyekbe jut s ezeknek megduzzadását, genyeseződését idézi elő. Néha a keményedés nagyobb daganatot képez, ami esetleg hónapokra elcsúfítja az illető szervet.

Második időszak. A szervezetben megbomlik a nyugalom, *láz, vérszegénység, sápkór, anyagcserehajok* állnak be, a bőrön, nyálkahártyán *kiütések, bibircsek* támadnak, az izom- és csontrendszerben csúzra emlékeztető *fájdalmak, izomgyulladások* lépnek föl, az idegrendszerben és zsigerekben *izgalmi tünetek* észlelhetők. *A méreg az egész szervezetben elterjedt.* Néha iszonyú fejfés csontfájások kínozzák a beteget, rohamosan lefogy, a végkimerülés fenyegeti. Már ilyen első roham is megcsonkíthatja a szervezetet; tönkremehet az orr, szájpádlás, a végtagok, sőt a középonti idegrendszer és az egyerek is megbetegedhetnek s a halál is bekövetkezhetik. Ebben az időszakban legveszedelmesebb a baj a ragályozás tekintetében is. Ilyenkor jelennek meg a tarkón, hónaljban a mirigyduzzanatok, az arcon, törzsön, végtagokon a halványrózsaszín vagy rozsdabarna szeplők, melyek rázóhideggel jönnek s 1–2 óra,

néha 1—2 hét vagy hónap alatt elhalványulnak. A homlokon genyhólyagos kiütések támadnak (Venus koszorúja). Előfordulhat a vészes vértelenség, anaemiás szívzörejek, orrvérzés, szédülés, lépduzzanat; továbbá fájdalmas duzzanatok az inakban, ízületekben magas lázzal; izomsorvadások, csonthártyagyulladások duzzanattal és elgenyessedéssel, gummás átfúródások az arecsonton, a kemény szájpardon, gégeben, hörgőkben, légcsőben; nemkülönbén májduzzadás, sárgaság, májsorvadás és keményítősfajulás; a mandulák és a pajzsmirigy megnagyobbodása és gummás elfajulása; a tüdő syphilise sorvadási tünetekkel; a syphilises verőerek megvastagodnak, megkeményednek, összenőnek, néha kitágulnak, szétszakadnak; a vese syphilise fehérjevizelésben nyilvánul. Az agy syphilise részéről a csillapíthatatlan fejfájás, álmatlanság, éjjeli izzadás, szédülés, kábulás, delirium, félelem, életúntság, hányásinger, guttaütésszerű rohamok, nyavalyatörésre emlékeztető görcsök, különféle hűdések említendők, a gerincagy syphilise részéről pedig fájdalmakat, fonák érzéseket, különféle váltakozó hűdéseket és gyakran féloldali gerincagyi sérüléseket tapasztalunk; ide tartozik az idült gummás agyvelőburokgyulladás (kevésbé kifejezett bénulási tünetek, hólyagzavarok, érzési izgalmi tünetek a hátban és környékeken), továbbá az idült bujakóros gerincvelőgyulladás, amely érmegbetegedésekhez, velősorvadáshoz (tabes) vezet, valamint a gerincagy bujakóros hűdése (göresös hűdés, fokozódó inref-

lex, érzészavarok). A környéki idegrendszer részéről zsábaszerű, tépő, cikázó fájdalmak támadnak a bordákban, ülőidegekben, combokban stb.

A syphilis okozta kiütések (syphilidek) minden kétséget eloszlató jelei e betegségnek. Ezek gyorsan terjedő, nem viszkető, nem fájó vérgyüledékes *foltok* vagy apró, kiemelkedő *bibircsek*, amelyek sokszor kikerülik a figyelmet; néha azonban genyhólyag, fekély lesz belőlük, amelyek égetnek, viszketnek, nedvedzenek, elgenyesednek, összefolynak. A fejen hajhullást okoznak, a nyakon hálószerű nyomokat hagynak (Vénus nyakéke). A genyhólyagos syphilidek néha olyan aprók, mint a bárányhimlő, míg a nagyobbak lencseformájúak s összefolynak (impetigo syphilitica). A bibircsek néha kásaformájúak (lichen) néha nagyra nőnek (condyloma latum). A rendetlen, vagyis genyhólyagokká (pustula) váló syphilidek súlyosabb eseteknél mélyre hatolnak és nagyfokú sorvasztó lázzal járnak.

A borsónyi vagy nagyobb rozsdavörös göbök a II. szakban ritkák; búbos és piszkosbarna alakot (ekthyma, rupia) különböztetünk meg. Az előbbi mélybenyúló, élesen határolt gennyedés, kissé kiemelkedő szélekkel s a fenékén tenyérforma fekélyvel; az utóbbinál a rozsdavörös göbön hólyag van, amely csakhamar besüpped, elvarasodik s körülötte sok új genyhólyag keletkezik; ez az utóbbi ritkább, de súlyosabb alak, hónapokig eltart, lázt, kimerülést, sínlődést és olykor halált okoz. — A gummás syphilidek is ritkák a II. időszakban. Ezek mézgaszerű,

mogyoró-, dió- vagy tojásnagyságú széteső daganatok, amelyek idővel fájdalmat okoznak s néha maguktól elmúlnak, néha meg kifekélyesednek, szürkéssárga nyúlós folyadékot eresztenek s azután tölcsérforma fekély marad utánuk. A széteső gummák az illető szervnek (orr, ajak, szájpaddás, mandula, nyelv, gége, szív, vese, máj, herék, agy, fej és különféle csontok) megcsorbulását, szétrepedését, megcsorbulását, elpusztulását okozhatják.

Harmadik (késői) időszak. Ez a szak a fertőzés után 3—4, sokszor 10—15—20 év múlva kezdődik, de egészen el is maradhat. Ebben a szakban a fertőzés már nem olyan veszélyes. A tünetek lassan, észrevétlenül, szabálytalanul fejlődnek, tartósabbak s nem minden káros nyom nélkül gyógyulnak. Külsőleg bibiresekben és gummákban nyilvánul a syphilis, úgy a bőrön, mint a nyálkahártyán; a foltos syphilidek ritkábbak. Az általános zavarok közül a lázt, sínlődést, vértelenséget említjük föl, amelyek sokszor halálos kimenetelűek.

A tovaterjedő bibiresek és fekélyek óriási bőrtüneteket pusztítanak el, a helyükön különböző színű, vastag, göröngyös hegedések vagy sorvadásosan megvékonyodott bőr marad; a fej örökre megkopaszodik; a körmök leesnek; az arcon, homlokon, orron, fülön, ajkakon sorvadási foltok, roncsoló fekélyek, összezsugorító, elcsúfító hegedések képződnek, a fül, orr, ajak szétmorzsolódik, a nyelv elrothad, a szemek elpusztulnak.

Egyéb fertőzés, elgennyedés, üszkösödés, orbánc, feltartóztathatatlaná, életveszélyessé teheti a bajt. Az ízületekben, izmokban, csontokban zsábák, csúzféle fájdalmak, működési, zavarok támadnak, az izzadmányok fekélyeket, ezek meg köszvénytörő eltorzulásokat, összehúzóadásokat okoznak; csontthártyagyulladások és gummák következtében a csontok borzasztó fájdalmak között elüszkösödnek, szétmállanak; az elhalásnak nagyobb csontok is ki vannak téve; a homlok- és falesontokból nagyobb darabok eshetnek ki, a kemény burok (dura mater) is elfekélyesedik, olykor nagy hézagok támadnak, az agy és gerincagy födetlen lesz, a homlok-öböl megnyílik s a lüktető agy látható lesz. A mélyen fekvő gummák a koponyában nyomást, fúró, tépő fájdalmakat okoznak és kitörnek, évekig tartó csontsípoly és bűzös genyedés támad; az elhalt csontok genyedéséből orbánc mérgeződés következhetik be, halálos kimennetellel.

A láb- és kézcsontok gummás csontthártyagyulladása következtében a duzzanat kifekélyesedik s egyes csontrészek kiesnek, egyes tagok megrövidülnek. A kar-, borda- és combcsontok törékenyek lesznek (a beteg lehajlik s eltörik a bordacsontja; emel valamit, eltörik a karja stb.).

A máj és szív syphilise is észrevétlenül fejlődik, míg egyszer csak minden előjel nélkül megtörténik a gumma áttörése és beáll a halál. A végbél syphilise hol hasmenéssel, hol székrekedéssel és székelési fájdalmakkal jár; a széket

olykor véres, genyes, bűzös; sipolyok,^k üreges járatok is támadhatnak a végbél környékén; a gennyedő fekélyek és duzzanatok néha elzárják a végbélnyílást, minek következtében halálos kimenetelű sinlődés áll be.

A nyirokmirigyek gummás elfajulása is igen jellemző tünet. A monyon erősen gennyedő, belepett s fekélyekké váló göböket, vagy szétmálló üreges képződményeket találunk. A herék néha ökölnyire megduzzadnak, gummáik sokszor elkérgesednek, elmeszesednek, elsajtosodnak, vagy szétmállanak s üreg marad utánuk.

Agyi és gerincagyi bajok, agyi vérzések, fejszabák, szédülések, nyavalyatőrésre emlékeztető rohamok, emlékezési zavarok, halálos kimenetelű hűdések és igen sokszor a hátgerincsorvadás is a syphilis okozata. Emésztési, légzési, vizeleti, nemi és vérkeringési zavarok, nemkülönben magtalanság is fordulhat elő.

A bibircsek kifoszlott, kifeléyesedett helyén szemölcsnövedékek, bütykök (tramboesia) támadnak, amelyek kékesvörös karfiolhoz hasonlítanak, olykor nagyra megnőnek és bűzös nedvet eresztenek. A syphilis fekélyekből rák is fejlődhetik. A nyálkahártyán a bőresomók (papulae) csoportosan támadnak s kifoszlanak.

Az öröklött syphilis. A syphilis a szülőkről a magzatra is átmehet. Átmehet pedig nemcsak a fogamzás alkalmával, hanem azután is, ha az anya a fogamzás és szülés közötti idő alatt szerez syphilist. Az átöröklésre vonatkozólag a következő tudományos tételek nyertek megállapítást:

1. Colles-féle vagy Baumes-féle törvény. E szerint, ha a gyermek az apjától örökölte a syphilit, akkor az anyját nem fertőzi meg. 2. »Choc en retour«. A syphilises magzat a terhesség ideje alatt fertőzi meg az eddig férje által nem fertőzött anyját. 3. Próféta-törvény. Syphilises anyától származó csecsemők mentek maradhatnak a szoptató anyának syphilisével szemben. 4. Ha csakis az apa syphiliticus és elvetelés nem történik, akkor a magzat ment maradhat a syphilitól. 5. Az anya syphilisét legtöbbször öröklő magzat. 6. Ha az apa is anya is syphilises, akkor a magzat is az lesz. 7. Ha a szülők egyike friss syphilisben szenved, akkor legtöbbször elvetelés vagy koraszülés következik be, de, ha megériik is a magzat, a syphilis jeleit fogja viselni. (Olykor már a születéskor láthatók a syphilidek.) Az öröklött syphilisben szenvedő gyermek rendesen satnya, fejletlen s hamar elpusztul, ha erélyes kezelésben nem részesül. Az öröklött syphilisnél a kemény fekély mindig hiányzik, de a többi syphilid (amiket fentebb elősoroltunk) és a gumák is mind meglehetnek, még pedig egyidejűleg. Főleg az arcon, a szemek, a fülek és az orr körül, továbbá az ülepen, tenyéren fordulnak elő, a törzsön kevésbé. Jellegzetes tünet a bőrhólyagosodás (pemphigus), ami a tenyereken, talpakon s egyebütt keletkező savós vagy genyes hólyagokból áll, amelyek hol leszáradnak, hol felpattannak. Egy másik jellegzetes tünet: a talpakon a bőr fényes és erősen rovátkált. Szintúgy emlitenünk kell a *Hutchinson triasát*, amely ezek-

ből áll: 1. a fogak eltorzultak; a metszőfogak rágófelszínén sarlóforma bevajódás van s így ezek a fogak elülről rövidebbek; 2. a szemeken gyurmás száruhártagyulladás van; 3. idült középfülgyulladás és gyakran sükettség. Egyéb tünetek: bőrrepedés (rhagas) a szájzúgokban; az ajkak halványok, sárgák; a lép duzzadt; a hang sírásnál rekedt; a gyermek náthás, orrából bűzös nedv folyik; gyakori a bélhurut, a csont- és porcogószövet együttes gyulladása (osteochondritis syphilitica Wegner), ami a rendesnél szélesebb, sárgás-vörös, zeg-zúgos csík alakjában mutatkozik; ennek lazulása nagy fájdalmat, paralysisféle állapotot és csontsercegeéseket okoz. Ezenkívül a csont- és csonthártagyulladás folytán a kéz- és lábcsontok megduzzadhatnak, a különböző helyeken támadó gummák folytán a csontrendszer eltorzult s az angolkór minden tünete észlelhető. Vannak esetek, amikor az öröklött syphilis tünetei csak a serdülőkorban mutatkoznak.

A szifilisz gyógyításánál rendesen azt a hibát követik el, hogy mérges szereket (higany, arzén) juttatnak a szervezetbe — még pedig nagy mennyiségben — s egyebet nem csinálnak. Ez az egyoldalú eljárás egyrészt csak ideiglenes hatást biztosít (a kúrát tudvalevőleg időnként ismételni kell) másrészt pedig tönkreteszi a fogakat, gyomrot, beleket, sőt gyakran hátgerincsorvadást sokoz. Ha tehát gyökeresen akarjuk a bajt gyógyítani, akkor négy irányban kell a gyógyításnak hatnia. És pedig:

1. A szervezetbe jutott mérget el kell pusztítani. Erre szolgálnak: *a*) a higany (kenőcs, injekció vagy pilula stb. formájában), *b*) a jód (jódkálium, jódnátrium), *c*) a kén.

2. Izzasztani kell a beteget napról-napra. Emellett az ivást (a vívizást is) a minimumra kell leszorítani. *Lindewiesében* sok ezer esetben elvitathatatlan sikereket produkál ez a kúra. Friss kenyeret, kövér, zsíros ételeket, hüvelyes főzeléket s általában olyasmit, amire inni kell, ne egyék a beteg. Az izzasztást esténként begöngyölésekkel, forró teákkal és porokkal (salicyl stb.) mozdítjuk elő.

3. A beteg napközben *vértisztítóteát* iszik. Ezeket a hivatalos magyar gyógyszerkönyvből teljesen kihagyták, de a német, osztrák stb. gyógyszerkönyvekbe föl van véve ez a *nyole fa*. (Nálunk a közönség mindenfélét »vértisztítónak« nevez.)

4. Minthogy a szervezetben a fehér vérsejtek vannak arra hivatva, hogy a vérbe jutott kóros anyagokat legyőzzék, azért az egész vérállományt *erősítőszerekkel* kell regenerálni.

Statisztikai adatok alapján állítjuk, hogy ez a négyszeres eljárás mindenkor tökéletes eredménnyel járt.

Puhafekély vagy sánkér. (Ulcus molle.) Mindenekelőtt tisztáznunk kell a legfontosabb kérdést, vagyis azt, hogy mi a különbség a puha és a kemény sánkér (syphilis) között. A puha fekélyből nem lesz syphilis, nem is rokon azzal. A puha fekély baktériuma csak a fertőzés helyén s eset-

leg^r annak környékén pusztít, de a vérbe nem hatol. Az egyszer visszafejlődött puha fekély többé bajt nem okoz, noha újabb fertőzés ellen nem biztosít. *Mindig látható forradással gyógyul.*

A puha fehély sajtó fájdalmat és forróságot okoz. A viszketés is nagyfokú.

A fertőzés után 2–4 nap múlva a himesszón, makkon, fitymán stb., nőknél a szeméremajkon, gáton, hüvelyben, húgycsőben stb. pattanás vagy csomó képződik, ami kezdetben sárgásfehér, később sárgászöld és genyrtartalmú. A föl pattant fekélynek széle vöröses-sárga, duzzadt, alapja szalonnás.

Ha a táji nyirokerek és mirigyek is erősebben megtámadtatnak, akkor legtöbbször ezeknek *elgenyvesedése* áll be, ami lázt is okozhat. Olykor a beteg ágyba feküdni kénytelen, noha maga a fekély már elmúlt; kimerül, lesóványodik.

Egy sánkérből köröskörül igen sok támadhat— kivált ha a bajt elhanyagolják. A sánkér sokszor tovább kúszik (ulcus serpiginosum) s tovaterjedésében elpusztítja a mony-, far- és lágyéktáj bőrfelületét is. Máskor meg fekélyes üregeket idéz elő (ulcus cavernosum), amelyek a bőrt tönkreteszik s néha a monyt is megcsontkítják. Ezenkívül van egy genyes alak is (ulcus phlegmonosum), amely gyulladással és lázzal jár s különösen tánc, lovaglás, tenniszezés, közösülés stb. által elmergesített szelid sánkérből szokott kifejlődni.

A sánkéros beteg fekéldjék le, de legalább is kerüljön minden heves mozgást. Fontos a sebnek

gyors és erélyes kitisztítása és pedig kellő fagyasz-
tás után eszközölt kivágással, vagy pedig egy-
ezrelékes sublimátoldatba mártott vattával esz-
közölt erős kitörléssel. Azután tegyünk rá jodo-
formot vagy ennek pótszereit s kössük be.
A kötést másodnaponként változtassuk. Ha a
fekély kitisztult, akkor csak 10%-os bórkenőcsöt
vagy $\frac{1}{4}\%$ -os kénsavrézoldatot teszünk rá.
Fitymaszűkületnél vagy a húgycső bensejében
támadt sánkérnél a jodoformot emulsióban
vagy pálcikákban juttatjuk a bántalmazott
helyre. Fékátfúródásnál, üszkösödésnél, ürege-
sánkérnél sebészi kezelés. Nagyfokú vizenyőnél
hideg borogatások. Idült sánkérnél edzőszerek-
ből készült kenőcsöt használunk.

Kankó, tripper, takár. (Urethritis gonorrhoeica.)

A kankó fertőző nyálkahártyagyulladás. A fer-
tőző érintkezés után 3—6 nap múlva a húgycső
erősen viszketni kezd, majd világos genyes vála-
dék folyik belőle. Azután égető fájdalom támad,
a váladék sűrű, zöldes lesz s kemény foltokat
hagy a fehéreneműn. A kifolyó genybe vér is
vegyülhet. A húgycsőnyílás és a makk meg-
duzzad, kivörösödik; a vizeletnél a beteg heves
fájdalmakat érez, lázas, kimerült; a hímvesző-
olykor megmered s gyakori magömlések támad-
nak, továbbá fájdalmas vizeletelési inger és vizelet-
rekedés is áll be. A hevenyészett eset gyógyulása
7—8 hétig tart. Legtöbb esetben azonban (kellő
kezelés híján) idültté válik a baj s enyhébb tüne-
tekkel *évekig* eltart. Ilyen idült eseteknél a fáj-
dalom és bizsergés csekély, *de legalább reggel*

mindig észlel a beteg egy sárga vagy szürkés cseppet a húgycsőnyílásnál, azonkívül a vizeletben fonalak láthatók. Gyakori továbbá a hólyag-hurut is.

A női kankó egyik jelensége a szeméremtest gyulladása, amelynél a beteg a fertőzés után 2—3 napon viszketést érez, a szeméremajkak duzzadtak, pirosak, nyálkásak; a kifolyó váladék a környéket is izgatja, fölmarja. A húgycsőben egyébként a fent vázolt tünetek észlelhetők. A hüvelyben a kankó forróság, teltség, nehézség, fájdalom érzését okozza; genyképződés, vörös duzzanat is észlelhető. A kankó a méhre és ennek függelékeire is átterjedhet. Idült eseteket a genyes méhfolyás, üvegszerű nyálka a húgycsőben, kiterjedt felmaródások és a méhszáj udvarának vörössége jellemez; gyakoriak a szemölesdaganatok a hüvelyben és a végbél körül, valamint egyéb gyulladások. A kankós váladék a végbelet és a szemet is inficiálhatja.

A hevenyés kankónál pihennie kell a betegnek. Minden megerőltetés (tánc, lovaglás) és izgalom (nemi izgalom is) kerülendő. A fájdalmas merevedések ellen hideg borogatások vagy lemosások, belsőleg csillapítószeresek. A vizeletrekedés esetén belső szerek (*urotropin*, *borókaolaj*, *kalium acet.*) vagy katheter. A fájdalmak csillapítására *aspirin*, *salol*, esetleg végbélkúpok. Ugy a hevenyés, valamint az idült kankónál is tilos a közösülés (nem csupán a ragályozás, hanem a baj elmérgesedése miatt is), ártalmasak továbbá a fűszerek, a szeszes, szénsavas italok,

kávét, teát. A gyógykezelés belsőleg *balsamicákkal és gyógyteákkal*, külsőleg pedig *befecskenéssel* történik. Napjában 4—5 befecskenést kell végezni, 8—10 cm. oldatot befogadó fecskendővel. A befecskenés előtt vizelni kell. Az oldat 2—5 percig maradjon a húgycsőben. Hogyha a kankós fertőzés a húgycső hátsó részébe vonult, akkor az orvosi kezelés (becsönpentés stb.) nem mellőzhető.

A befecskenőszerek hat csoportra oszthatók. Ha tehát tökéletes eredményt akarunk elérni, akkor mind a hatot használjuk (egymás után) úgy hogy mindenik fajtából egy-egy liternyi oldatot készítünk. Balzsamos szer van 3—4 féle; kapszulákban is kaphatók. Tea szintén 4—5 féle van használatban.

Monytógyulladás. (Prostatitis.) A monytó a húgycső kezdetét gyűrűalakban veszi körül s a hólyag nyakával szorosán összefügg. A monytógyulladásnak többféle alakja van. A hevenyész hurutos alak tünetei: makacs székrekedés, nehézség érzése a végbélben, fájdalmas székelés, néha végbélgöres; láz ritkán. A hevenyész tüszős genyesező alak tünetei: a kankós geny által kitágított tüszők eltályogosodása, rázó hideg, láz (40 C.), étvágytalanság, a húgycsőfolyás tetemes csökkenése, görcsös vizelési inger, kisu-gárzó fájdalmak a végbélben, görcsös összehúzó fájdalmak a makkban és monyban, a vizelet csepegős eltávozása vagy megrekedése, fájdalmas székelés, végbélgöres, kemény csomó érzése a végbélben; a vizelés után sűrű, sárgás, tapadó.

genyét lehet kinyomni ; 3—14 nap alatt a geny-gócok kiürülnek a húgycsőbe, a húgycsőfolyás megindul s a fájdalmak megszűnnek. A hevenyészgyurmás alak tünetei: többszörös rázóhideg, genytartalmú szakadékok a monytóban ; ez a ritkább alak 3—4 hétig tart s néha szomorú kimenetellel végződik.

Az idült monytógyulladás tünetei a félig idült hátsókankóra emlékeztetnek. A székelés vagy vizelés után néhány csepp váladék jön ki a húgycsőből, amit sokszor az ondófolyással tévesztenek össze. (A prostatafolyás azonban egészséges embernél is előfordulhat). A prostatitist tehát a váladék *genyartalma* dönti el. A monytó legtöbbször duzzadt, fájdalmas.

Hevenyész monytógyulladásnál feküdnie kell a betegnek, az étrendet megszorítjuk, könnyű székelésről gondoskodunk, a húgycső kezelését felfüggesztjük s a gáttájjra és végbéltájjra hideg borogatásokat rakunk. (Némely esetben a meleg borogatás jobban enyhít.) Ugyancsak a gáttájjra : *higanykenőcs*. Fájdalmak ellen *végbélkúpok* vagy *piócák* a gáttájjra. Vizeletreklúzió ellen vizelet-hajtók, meleg fürdő, vagy kátheter. A genyes duzzanatokra meleg pépes borogatások. Szeszec, szénsavas italok, tea, fekete kávé, fűszerek ártalmasak. Ha a geny a végből felszökik, vagyis tályog képződik, akkor *sebészeti kezelés* szükséges. A hevenyész tünetek elmúltával naponta 1—2 langyos fürdő, a végbéltájjra Priessnitz-borogatás ; 2—3 hét múlva folytatni lehet a húgycsőfejszűrészt. Idült monytógyulladásnál főképen a sokszor alig

konstatálható kankót kell kigyógyítani, tehát a kezelés megegyezik a félig idült hátsó kankóéval. A befecskendezés előtt jót tesz az enyhe prostata-masszázs. Azonkívül este meleg fürdő, végbélkúpok. (*Jodkalium, belladonna, ichthyol* stb.) A kezelés hosszú időt igényel. Sok ülés, lovaglás, *székrekedés* ártalmas. Ideges prostatitis-nél szénsavas fürdők. Gyöngye betegeknél *erősítő-kúra*. Tuberkulotikus monytógyulladásnál csak a tuberkulózis kezelendő.

Nemi tehetetlenség. (Impotentia coeundi.) Ha általános vagy nemi ideggyöngeség okozta, akkor megfelelő higiénia, testedzés, szórakozás, mérsékelt vízkúra (szénsavas fürdők, félfürdők zuhannyal a gátra), a hátgerinc galvanizálása, erősítő, hízlalókúra segíthet. Ha a nemi visszélések, önfertőzés, megszakított közösülés okozta, akkor a nemi életet kell rendbehozni s a nemi izgalmakat távoltartani. Ha a nemi vágy csökkent, akkor villanyozás a végbélen át és vibráns masszálás. Ha a monytóbeli vértódulás vagy pettyhüdség okozta, akkor masszálás, szondázás alkalmazandó. Ha a húgycső kankója s ennek szövödményei okozták, akkor a kankóellenes kúrát alkalmazzuk. Ha az agy- és gerincevelő megbetegedései, továbbá cukorbetegség, idült vesebetegség, alkoholizmus, morphinizmus, elhízás, ólommérgezés okozta, akkor ezek az alaphátalmak kezelendők. Ritkább esetekben okozza az impotenciát fejlődési rendellenesség vagy sérülés a hímvessző megkeményedése és a közösülést gátló egyéb helyi bajok.

Belső szerek közül az *erősítőszer*ek használ-
landók. Óvakodjunk az újságokban hirdetett
haszontalanságoktól!

Magömlés. (Pollutio.) Ha egy nőtlen férfinál
8—10 naponként fordul elő éjjeli magömlés,
akkor ez beavatkozást nem tesz még szükségessé.
Gyakrabbi, főleg nappali magömlések azonban
kezelést igényelnek. Okai lehetnek: nemi ki-
hágások, fitymaszűkületek, makk- és fityma-
gyulladás, az ondózsínór ereinek nagyobbokká
kítágulása, végbélbajok, bélférges (oxyuris), helyi
bőrbajok.

Elsősorban az előidéző alapbántalom keze-
lendő. Helyi kezelés csak helyi elváltozások
esetén alkalmazható, pl. a monytőbeli vértódu-
lásnál. A beteg fekvőhelye hűvös legyen, ne-
puha; ha bír, aludjék nyitott ablak mellett.
Ne lustálkodjék az ágyban, végezzen tornát, testi
munkát, élvezzen friss levegőt. Használjon víz-
kúrát, hűvös ülőfürdőt, erősítőkúrát, hátgerinc-
villanyozást vagy sós vízzel való dörzsölést. Este
keveset egyék, korán fekdjék le. Lefekvés előtt
próbáljon székelni és vizelni. A hanyattfekvésről
szokjék le. Közösüléstől tartózkodjék. Szeszes
és szénsavas italokkal ne éljen. Szellemi munkáit
korlátozza. Belsőleg stypticus szerek.

a-
tt
ki
s.
é.
n
i-
a-
ú
vi
e-
k
i-
e-
t.
ti
z-
e-
t
Bl
es
it

